МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНОГО ПРОЕКТУВАННЯ»**

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.2313-сп-дн
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньої програми «Соціальна педагогіка»
А. А. Нішаналієв

Керівник: доцент кафедри соціальної педагогіки
та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук,
доцент М. О. Гладиш

Рецензент _____
_____

Запоріжжя
2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра соціальної педагогіки та спеціальної освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна педагогіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____
«____»_____2025 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Нішаналієву Артуру Аскаровичу

1. Тема роботи: «Формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб засобами соціального проектування»
керівник роботи Гладиш М. О., канд. пед. наук, доцент
затверджена наказом ЗНУ від «24» вересня 2024 року № 1447-с

2. Строк подання студентом роботи: 29. 01. 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали педагогічної практики

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) окреслити сутність поняття «соціальна компетентність» в психолого-педагогічній літературі, визначити компоненти соціальної компетентності; вивчити особливості формування соціальної компетентності у внутрішньо переміщених осіб та роль соціального проєктування у цьому процесі; охарактеризувати критерії, показники та рівні сформованості соціальної компетентності у внутрішньо переміщених осіб; визначити рівень соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб; розробити соціальний проєкт, спрямований на формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб; надати рекомендації для організацій і установ щодо формування соціальної компетентності у внутрішньо переміщених осіб.

5. Перелік графічного матеріалу: таблиця «Критерії та показники сформованості соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб»; 5 рисунків, 1 таблиця з результатами дослідження.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Гладиш М. О.	12.02.23 р.	12.02.23 р.
Розділ 1	Гладиш М. О.	18.03.24 р.	18.03.24 р.
Розділ 2	Гладиш М. О.	20.09.24 р.	20.09.24 р.
Висновки	Гладиш М. О.	08.12.24 р.	08.12.24 р.
Додатки	Гладиш М. О.	17.01.25 р.	17.01.25 р.

7. Дата видачі завдання: _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	січень	виконано
2	Написання вступу	лютий	виконано
3	Робота над першим розділом	березень-серпень	виконано
4	Робота над другим розділом	вересень-грудень	виконано
5	Написання висновків	грудень	виконано
6	Написання додатків	січень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	січень	виконано
8	Захист	лютий	

Студент _____ Нішаналієв А. А.

Керівник роботи _____ Гладиш М. О.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Мацкевіч Ю. Р.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 88 с., 5 рисунків, 2 таблиці, 68 джерел, 4 додатки.

Мета дослідження: експериментально дослідити стан сформованості соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб та розробити соціальний проєкт, спрямований на її формування.

Об'єкт дослідження: процес формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб.

Предмет дослідження: соціальне проєктування як засіб формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення порівняння для з'ясування сутності, структури, критеріїв і показників сформованості соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб; емпіричні: бесіди, тестування, ситуаційні вправи, самооцінювання, групова дискусія.

Наукова новизна: теоретично обґрунтовано особливості формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб засобами соціального проектування; визначено критерії (когнітивний, емоційний, поведінковий), показники та рівні (високий, середній, низький) сформованості соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб; розроблено соціальний проєкт, спрямований на формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб.

Практичне значення: результати дослідження можуть бути використані в роботі соціальних служб, громадських організацій, органів влади та навчальних закладів для покращення соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та розробки спеціалізованих освітніх програм для їх розвитку.

КОМПЕТЕНТНІСТЬ, СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ, ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНА ОСОБА, СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ, ПРОЄКТ, СОЦІАЛЬНЕ ПРОЄКТУВАННЯ, КРИТЕРІЙ, ПОКАЗНИК.

SUMMARY

Nishanaliiev A. A. Formation of Social Competence of Internally Displaced Persons by Means of Social Design.

The qualification work consists of an introduction, 2 sections, findings, a list of references (68 items, 3 of them in a foreign language), 4 appendixes on 11 pages. The qualification work volume is 114 pages, 88 of them – main text.

The purpose of the study: to experimentally investigate the state of formation of social competence of internally displaced persons and to develop a social project aimed at its formation.

Object of the study: the process of formation of social competence of internally displaced persons.

Subject of the study: social design as a means of formation of social competence of internally displaced persons.

The tasks of the qualification work*:*

1) to outline the essence of the concept of "social competence" in the psychological and pedagogical literature, to determine the components of social competence.

2) to study the features of the formation of social competence in internally displaced persons and the role of social design in this process.

3) to characterize the criteria, indicators and levels of formation of social competence in internally displaced persons.

4) to determine the level of social competence of internally displaced persons.

5) to develop a social project aimed at the formation of social competence of internally displaced persons.

6) to provide recommendations for organizations and institutions on the formation of social competence in internally displaced persons.

Research methods: theoretical: analysis, synthesis, generalization, comparison to clarify the essence, structure, criteria and indicators of the formation of social

competence of internally displaced persons; empirical: conversations, testing, situational exercises, self-assessment, group discussion.

The section 1 “Theoretical foundations of the formation of social competence of internally displaced persons” the essence of the concept of "social competence" in the psychological and pedagogical literature is revealed and its structure is determined, the features of the formation of social competence of internally displaced persons are highlighted, the role of social design in the formation of social competence of internally displaced persons is determined.

The section 2 “Research on the formation of social competence of internally displaced persons through social engineering” criteria, indicators and levels of formation of social competence of internally displaced persons were determined, diagnostics of the level of social competence of internally displaced persons were carried out, a social project was developed for the formation of social competence of internally displaced persons, recommendations were provided for the formation of social competence of internally displaced persons.

Practical significance: the results of the study can be used in the work of social services, public organizations, government bodies and educational institutions to improve social support for internally displaced persons and develop specialized educational programs for their development.

Keywords: competence, social competence, internally displaced person, social adaptation, project, social projecting, criterion, indicator.

ЗМІСТ

Вступ……...……...…...…… 8
Розділ 1. Теоретичні засади формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб……..…..…. 11
1.1. Сутність поняття «соціальна компетентність» у психолого-педагогічній літературі…….. 11
1.2. Особливості формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб…….... 27
1.3. Роль соціального проєктування у формуванні соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб……...……. 40
Розділ 2. Дослідження формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб засобами соціального проектування……..……..…. 52
2.1. Критерії, показники та рівні сформованості соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб.……..…… 52
2.2. Діагностика рівня соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб…….... 61
2.3. Розробка соціального проєкту для формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб……..…….. 74
2.4. Рекомендації з формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб……. 84
Висновки…….…….…….… 93
Список використаних джерел……...…. 97
Додатки..……..……. 104

ВСТУП

Сучасне суспільство стикається з безпрецедентними соціальними викликами, зокрема з вимушеним переміщенням мільйонів людей через військові конфлікти, економічні кризи, екологічні катастрофи. В Україні, внаслідок військових дій, значна частина населення була змушена залишити свої домівки, ставши внутрішньо переміщеними особами. Така ситуація створила необхідність у пошуку нових підходів до соціальної інтеграції цієї категорії населення, а також у забезпеченні їх психологічної підтримки та адаптації до нових умов життя.

Одним із ключових елементів успішної інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нове соціальне середовище є формування їхньої соціальної компетентності – здатності ефективно взаємодіяти з оточуючими, приймати конструктивні рішення, адаптуватися до змін і брати активну участь у суспільному житті. Соціальна компетентність відіграє важливу роль у подоланні кризових ситуацій, дозволяючи людям знаходити ресурси для розвитку і відновлення. У той же час її формування у внутрішньо переміщених осіб часто стикається з труднощами, такими як стрес, втрата соціальних зв’язків, невизначеність щодо майбутнього.

Особливої актуальності набуває застосування інноваційних методів соціальної роботи, зокрема соціального проєктування, яке забезпечує системний підхід до вирішення проблеми. Соціальне проєктування дозволяє створити програми, що враховують унікальні потреби внутрішньо переміщених осіб, спрямовані на розвиток їхніх навичок, впровадження нових соціальних зв’язків, підвищення рівня самостійності та відповідальності. Залучення внутрішньо переміщених осіб до соціальних проєктів сприяє не лише їхній адаптації, але й розкриттю потенціалу, спрямованого на подальшу участь у житті громади.

Вивчення досвіду інших країн свідчить, що соціальне проєктування є

ефективним інструментом для інтеграції осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах. Однак в Україні цей підхід ще недостатньо розвинений, що підкреслює необхідність його теоретичного обґрунтування та практичного впровадження в роботу з внутрішньо переміщеними особами.

Ураховуючи масштаби внутрішнього переміщення населення та його довгострокові наслідки для соціальної сфери України, дослідження проблеми формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб набуває особливої значущості. Ця проблема потребує не лише наукового вивчення, але й розробки конкретних практичних рішень, спрямованих на поліпшення умов життя, адаптацію та інтеграцію внутрішньо переміщених осіб у нове середовище.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить про те, що проблему соціальної компетентності розглядали зарубіжні (Д. Ашер, М. Вайт, С. Грейф, Е. Долл, У. Каннінг, Р. Ріман, Л. Сроуф, Г. Шредер та ін.) і вітчизняні (Д. Губарєва, М. Докторович, І. Зарубінська, Л. Лєпіхова, І. Міщенко, О. Прашко та ін.) науковці. Важливі аспекти формування соціальної компетентності знайшли відображення в багатьох дослідженнях (Н. Бібік, М. Гончарова-Горянська, І. Зарубінська, Дж. Зінс, В. Коваленко, О. Позднякова, О. Фляркoвська, Л. Катс та ін.). Проте, аналіз наукових джерел не виявив праць, безпосередньо присвячених проблемі формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб.

Мета дослідження: експериментально дослідити стан сформованості соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб та розробити соціальний проєкт, спрямований на її формування.

Завдання дослідження:

1. Окреслити сутність поняття «соціальна компетентність» в психолого-педагогічній літературі, визначити компоненти соціальної компетентності.

2. Вивчити особливості формування соціальної компетентності у внутрішньо переміщених осіб та роль соціального проєктування у цьому процесі.

3. Охарактеризувати критерії, показники та рівні сформованості соціальної компетентності у внутрішньо переміщених осіб.

4. Визначити рівень соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб.

5. Розробити соціальний проєкт, спрямований на формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб.

6. Надати рекомендації для організацій і установ щодо формування соціальної компетентності у внутрішньо переміщених осіб.

Об’єкт дослідження – процес формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб.

Предмет дослідження – соціальне проєктування як засіб формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення порівняння для з’ясування сутності, структури, критеріїв і показників сформованості соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб; емпіричні: бесіди, тестування, ситуаційні вправи, самооцінювання, групова дискусія.

Наукова новизна:

- теоретично обґрунтовано особливості формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб засобами соціального проектування;

- визначено критерії (когнітивний, емоційний, поведінковий), показники та рівні (високий, середній, низький) сформованості соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб;

- розроблено соціальний проєкт, спрямований на формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб.

Практичне значення: результати дослідження можуть бути використані в роботі соціальних служб, громадських організацій, органів влади та навчальних закладів для покращення соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та розробки спеціалізованих освітніх програм для їх розвитку.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

1.1. Сутність поняття «соціальна компетентність» у психолого-педагогічній літературі

На сьогодні проблема соціальної компетентності досліджується багатьма як вітчизняними так і зарубіжними науковцями. Проте і досі не існує єдиного наукового погляду на це поняття. Вивчення змісту та структури цього виду компетентності дасть змогу розкрити механізми адаптації та ефективної взаємодії особистості за постійно змінних соціокультурних умов інформаційного суспільства.

Зарубіжна та вітчизняна література, присвячена вивченню соціальної компетентності особистості, є мало чисельною. В сучасній науці відсутнє єдине визначення такого феномену, як соціальна компетентність особистості, її структура, механізми та умови цілеспрямованого розвитку в освітньому процесі. Причина полягає в складності та інтегративності розглядуваного поняття, яке є комплексним утворенням, що охоплює знання, вміння, здібності, навички та досвід людини.

Поняття «соціальна компетентність» вперше було введено в наукову практику німецьким дослідником Г. Ротом. Він трактував соціальну компетентність як важливу складову загальної людської компетентності, яка відображає здатність людини до ефективної взаємодії з іншими людьми. У його роботах соціальна компетентність визначалася як набір знань, умінь і навичок, необхідних для правильного, адаптивного поведінкової реакції в соціальних ситуаціях. Цей феномен розглядався як окрема властивість особистості, так і як важливий елемент соціальних процесів, що сприяє побудові гармонійних стосунків у різних соціальних групах та суспільствах в цілому [57].

У результаті такого підходу, соціальна компетентність стала сприйматися не просто як сума індивідуальних властивостей, а як інтегративна характеристика, яка визначає взаємодію особистості із соціальним середовищем, допомагаючи людині адаптуватися до складних та мінливих умов соціуму. Це поняття активно розвивалося в різних наукових сферах, від психології до соціології, і стало важливою частиною досліджень, що стосуються міжособистісних взаємодій та розвитку соціальних навичок. Соціальна компетентність тепер розглядається як комплексний фактор, який включає в себе не тільки знання й навички, але й здатність діяти у відповідності до соціальних норм і вимог.

Для детального розгляду сутності та змісту поняття соціальної компетентності нам необхідно звернутися до такого поняття, як компетентність.

Латинський термін «compete» означає «знати», «вміти», «досягати», «відповідати» [37].

Первісне розуміння поняття «компетентність» було пов’язане із професійною діяльністю, де його трактували як глибоке знання своєї справи та найвищий рівень майстерності. Згодом це поняття почало охоплювати різноманітні аспекти людського життя. На сьогоднішній день компетентність виходить за межі вузького професійного контексту, стаючи ключовою категорією не лише для менеджменту, а й для психології, соціальної роботи, педагогіки, соціології та філософії. Це свідчить про її інтегративний, міждисциплінарний та універсальний характер.

Отже, компетентність є багатовимірним явищем, яке стосується як окремої особи, так і соціальних груп. Вона включає не лише знання, вміння, досвід, а й самостійність, рівень освіти, систему цінностей та здатність ефективно вирішувати нестандартні завдання. Компетентність проявляється у різних видах діяльності – фізичній, соціальній, професійній, інтелектуальній, освітній тощо, що підкреслює її багатогранність як категоріального поняття.

Такий широкий підхід до трактування компетентності є наслідком змін у

новій економіці та нових підходів до управління людськими ресурсами. Це явище постало як інтелектуальна реакція на зниження здатності адаптуватися до стрімких змін, які більше не вписуються у традиційні рамки класичної науки.

Сьогодні категоріальний статус терміна «компетентність» залишається недостатньо чітко визначеним у науковій літературі. Це підтверджується різними його трактуваннями: компетентність розглядається як досконале володіння знаннями та професійною діяльністю, як результат освітнього і виховного процесу, а також як здатність творчо використовувати набуті знання у вирішенні проблемних ситуацій [65]. Таким чином, компетентність має складну структуру, яка інтегрує професійні, соціально-педагогічні, психологічні, правові аспекти і відображає рівень опанування знаннями та навичками, необхідними для прийняття обґрунтованих рішень.

Аналіз наукових джерел дозволяє виокремити кілька основних підходів до трактування поняття «компетентність», які ґрунтуються на різних теоретичних засадах та акцентують увагу на певних аспектах цього багатогранного явища:

1) Здатність, здібність – цей підхід фокусується на потенціалі особистості, її вроджених і набутих здібностях, що забезпечують ефективну діяльність у різних сферах. Дослідники, такі як Д. Кун, Т. Єрмаков, О. Холостова, вважають компетентність проявом загальних і спеціальних можливостей індивіда, необхідних для успішного виконання поставлених завдань. Тут важливим є аспект адаптивності, тобто здатності застосовувати свої здібності в мінливих умовах [33].

2) Сукупність досвіду – наголос робиться на практичній складовій, де компетентність розглядається як накопичення знань, вмінь і навичок, отриманих у процесі реального життєвого чи професійного досвіду. Представники цього підходу, зокрема М. Рибаков та Т. Коновалова, підкреслюють, що компетентність формується через багаторазове виконання завдань, що дозволяє інтегрувати теоретичні знання з практикою [24].

3) Набір умінь і навичок – у межах цього підходу увага акцентується на конкретних інструментах, які дозволяють особистості діяти ефективно. С. Макаров і В. Цвєтков підкреслюють, що компетентність базується на вмінні застосовувати теоретичні знання на практиці та формувати практичні навички, які є ключовими для вирішення завдань у певній галузі. Особливе значення тут має системний характер умінь і навичок, які дозволяють досягати результатів.

4) Єдність психічних властивостей і рис – цей підхід розглядає компетентність як складову особистісного розвитку. Дослідники О. Кононко і С. Беденко виділяють зв'язок між компетентністю та психічними властивостями, такими як самоконтроль, стресостійкість, емоційний інтелект, креативність тощо. Відповідно до цього підходу, компетентність є результатом гармонійного розвитку особистісних якостей і здібностей, які впливають на здатність ефективно діяти в різних умовах [32].

5) Ефективна модель дій – компетентність у цьому контексті трактується як результативна поведінка, заснована на чітких цілях, плануванні та аналізі результатів. В. Слот і Х. Спаньярд розглядають її як поєднання теоретичних знань, практичних умінь та здатності адаптуватися до умов, що швидко змінюються. Важливим аспектом цього підходу є інтеграція знань і навичок у стратегію дій, спрямованих на досягнення високої ефективності [20].

Розмаїття цих підходів свідчить про те, що поняття «компетентність» є багатовимірним і міждисциплінарним, охоплюючи як індивідуальні, так і професійні аспекти діяльності.

Більшість дослідників дотримуються думки, що компетентність включає володіння комплексом знань, умінь і навичок; здатність до постійного оновлення знань і самовдосконалення як у професійній сфері, так і на рівні особистісного розвитку; глибоке розуміння ключових проблем, завдань і цінностей; дотримання встановлених стандартів і норм; вміння інтегрувати теоретичні знання у практичну діяльність; а також творчий підхід до вирішення завдань як у професійному, так і в повсякденному житті.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновок, що

компетентність у більшій мірі пов’язують з особистісними характеристиками, а компетенцію – з конкретною професійною діяльністю, тобто компетенція є основою для подальшого формування і розвитку компетентностей.

Соціальна компетентність є одним із найважливіших видів компетентностей, оскільки, по-перше, всі компетентності є соціальними в широкому сенсі, оскільки вони формуються в соціумі; по-друге, вона є однією з важливих ключових компетентностей особистості, оскільки представляє собою систему компетентностей, необхідних для успішної адаптації особистості до соціуму, забезпечуючи професійний та особистий успіх [29].

Соціальна компетентність є інтегративною системною якістю особистості, а отже, можна говорити про те, що вона інтегрує в собі інші види професійної компетентності (індивідуальну, особистісну тощо) [3].

Можна зробити висновок, що соціальна компетентність, як правило, визначається змістом професійної діяльності фахівців, а також є запорукою її успішності.

Термін «соціальний» походить від латинського слова «socialis», що означає «товариський», «суспільний», «той, що належить суспільству» і стосується життєдіяльності та взаємин людей у соціумі [36]. Поняття «соціальна компетентність» є інтегративним і поєднує значення двох термінів: «соціальний» та «компетентність». Виходячи з визначень, поданих у словниках, його зміст можна трактувати як:

- володіння соціальними повноваженнями або певним рівнем соціальної компетенції;
- наявність соціального авторитету, що відображає визнання особистості у соціумі;
- опанування соціальних знань, які дозволяють індивіду існувати та ефективно діяти у суспільстві [9; 10].

Варто зазначити, що поєднання змісту цих двох понять спричинює неоднозначність тлумачень категорії «соціальна компетентність», що підтверджується її різними інтерпретаціями у науковій літературі.

Соціальна компетентність може розглядатися через різні аспекти:

1) Як соціальна дійсність – це сукупність особистісних рис, знань, умінь і навичок, що забезпечують здатність людини ефективно виконувати соціальні ролі.

2) Здатність діяти адекватно ситуації – передбачає вміння брати на себе відповідальність, співпрацювати з іншими, а також досягати кооперації у соціальних процесах.

3) Рівновага між розвитком індивіда та вимогами суспільства – описує гармонійне співвідношення між можливостями особистості та очікуваннями соціуму.

4) Інтегральна характеристика особистості – спрямована на ефективне включення людини в соціальну дійсність, забезпечуючи процеси її самовизначення та самореалізації.

5) Уміння розробляти стратегію поведінки – включає здатність окреслювати цілі, досягати їх і засвоювати досвід, що формується на основі успіхів і помилок [39].

Соціальну компетентність у контексті вікових особливостей розглядають дослідники В. Слот та Х. Спаньярд, які наголошують, що соціальна компетентність залежить від віку особистості та визначається рівновагою між суспільними вимогами та можливостями індивіда. Вони зазначають, що компетентна особистість повинна володіти необхідними навичками і вміннями, які дозволяють успішно виконувати свої повсякденні обов’язки [62].

Соціальна компетентність також трактується як універсальна здатність, яка включає:

- розуміння суспільної дійсності;
- володіння соціальними знаннями, вміннями та нормами, необхідними для вирішення практичних завдань;
- здатність здійснювати власний вибір, ризикувати та адаптуватися до соціального середовища;
- вміння жити, не порушуючи суспільних норм, і вибудовувати свій

життєвий проєкт, поєднуючи індивідуальні й колективні цінності.

Цей багатовимірний підхід демонструє, що соціальна компетентність охоплює широкий спектр навичок і характеристик, які забезпечують ефективне функціонування особистості у соціальному просторі.

Погляди на соціальну компетентність значною мірою залежать від наукової галузі, в межах якої вона аналізується. Зокрема, представники психології зосереджуються на вивченні індивідуальних психологічних особливостей, що впливають на здатність особистості адаптуватися до соціальних умов, формувати здорові міжособистісні стосунки та приймати ефективні рішення у складних ситуаціях. Їхній акцент спрямований на розвиток емоційного інтелекту, саморегуляції, емпатії та інших внутрішніх характеристик, що забезпечують гармонійне співіснування в соціальному середовищі.

Водночас педагоги розглядають соціальну компетентність крізь призму міжособистісної взаємодії, відповідальності та комунікативних навичок, що формуються у процесі виховання й освіти. Соціологи акцентують увагу на здатності індивіда впливати на широкий соціум, брати участь у соціальних процесах та формувати стратегії поведінки у колективному середовищі. Філософський підхід фокусується на осмисленні соціальної компетентності як прояву світоглядної адекватності, тобто здатності особистості усвідомлювати свою роль у суспільстві, взаємодіяти з соціальною реальністю й гармонійно інтегруватися в її структури. Кожна з цих точок зору збагачує розуміння поняття соціальної компетентності, розкриваючи її багатовимірну природу [42].

Розглянемо підходи вітчизняних та зарубіжних вчених до поняття «соціальна компетентність».

На думку психологів, соціальна компетентність визначається як здатність до впевненої та адаптивної поведінки, яка забезпечує ефективну взаємодію з оточенням. У таких ситуаціях навички міжособистісного спілкування стають автоматизованими, що дозволяє людині швидко й гнучко змінювати свою поведінку відповідно до вимог конкретної ситуації. Це охоплює не лише вміння

підтримувати зв’язки, але й здатність формувати якісні соціальні стосунки на основі взаємної поваги та розуміння.

Аналіз педагогічної літератури свідчить про те, що поняття «соціальна компетентність» має широке та багатогранне трактування. Зокрема, це явище розглядається як здатність особистості ефективно співпрацювати з різними партнерами в групі чи команді, виконуючи різноманітні ролі й функції в колективі. Така компетентність включає систему складних соціальних умінь і навичок взаємодії, а також опанування сценаріями поведінки, які дозволяють адаптуватися до типових життєвих ситуацій, приймаючи обґрунтовані рішення. На думку І. Шахрай, це вміння приймати рішення зі знанням справи, демонструючи гнучкість і впевненість у взаємодії з іншими [64].

Інші дослідники додають нові аспекти до розуміння соціальної компетентності. М. Докторович трактує її як складне переплетення знань, дій та навичок, які орієнтовані на соціальну реальність і сприяють самореалізації в конкретних умовах [21]. За Т. Поніманською, соціальна компетентність виявляється у відкритості до суспільства, готовності сприймати соціальну інформацію, толерантності та бажанні пізнавати інших людей [50]. На думку Н. Гавриш, соціальна компетентність дитини є інтегральною характеристикою, що включає емоційні, мотиваційні та характерологічні особливості, які формують її соціальну активність і гуманістичну спрямованість [12]. Таким чином, соціальна компетентність у педагогіці розглядається як важливий чинник особистісного розвитку та ефективної соціалізації.

Науковці підкреслюють, що людина, будучи соціальною істотою, неминуче включена у процеси соціальної взаємодії та діяльності. Л. Петько звертає увагу на те, що ціннісні орієнтації, потреби, інтереси, соціальні установки, мотиви та цілі визначають свідомість, активність, цілеспрямованість і самостійність особистості в її діяльності [48, с. 325]. Ці елементи не лише формують внутрішню структуру особистості, але й забезпечують її ефективну участь у соціальному житті.

Істотний внесок у розуміння соціальної компетентності зробили Додж,

Ашер і Пархурст. Вони трактували її як здатність індивіда ефективно та адекватно реагувати на конфліктні ситуації, які виникають у процесі соціальної взаємодії. На їхню думку, соціальна компетентність визначається рівнем адаптації особистості до складних соціальних умов та її готовністю вирішувати проблеми конструктивно [67].

К. Абромс зазначав, що соціальна компетентність – це комплекс здібностей, які відображають ефективність взаємодії людини з оточуючим середовищем. Аналогічно М. Вайт у 1959 році підкреслював, що ця компетентність відображає здатність організму активно і продуктивно функціонувати в умовах соціального середовища [68, с. 297]. Науковець також виділив ключові компоненти соціальної компетентності: мотиваційний, поведінковий та інформаційний, які забезпечують гармонійне включення особистості у соціальне життя.

У 1990 році Тімоті А. Кавел запропонував ще одну інтерпретацію цього поняття. Він визначив соціальну компетентність як сукупність соціальних досягнень, загальних знань про соціальну взаємодію та здатність гармонійно взаємодіяти з навколишнім середовищем [66]. Таким чином, соціальна компетентність розглядається як інтегративна якість, що поєднує у собі знання, навички та прагнення до самореалізації через ефективну комунікацію та співпрацю.

Дослідниця М. Гончарова-Горянська виділяє три фундаментальні підходи до визначення сутності соціальної компетентності, кожен з яких акцентує увагу на різних аспектах цього поняття.

Перший підхід базується на аналізі конкретних соціальних навичок. У цьому контексті соціальна компетентність розглядається як здатність особистості застосовувати певні поведінкові стратегії та маневри для досягнення успішної взаємодії з оточуючим середовищем. Йдеться про вміння спілкуватися, будувати ефективні відносини, адаптувати свою поведінку відповідно до соціальних норм і контексту. Ці навички забезпечують здатність особистості інтегруватися в соціум, взаємодіяти з іншими людьми та

вирішувати конфлікти конструктивно.

Другий підхід зосереджується на рівнях сформованості соціальної компетентності. В його основі лежить уявлення про те, що соціальна компетентність проявляється на різних етапах розвитку особистості, і її рівень може варіюватися залежно від обставин, середовища або життєвого досвіду. Наприклад, базовий рівень може передбачати елементарні навички спілкування, тоді як вищий рівень охоплює вміння керувати складними соціальними процесами, брати на себе відповідальність і впливати на прийняття колективних рішень.

Третій підхід акцентує увагу на якісних показниках соціально компетентної особистості. Згідно з цим підходом, соціальна компетентність є інтеграцією певних якостей і характеристик, які визначають поведінку людини у соціальному середовищі. Це можуть бути риси характеру, такі як толерантність, емпатія, впевненість у собі, здатність до саморегуляції та вміння ставити і досягати соціально значущих цілей. Крім того, особистість демонструє дії, спрямовані на конструктивну взаємодію із соціальними інститутами, такими як сім’я, школа, професійне середовище чи громадські організації [15, с. 72].

Таким чином, підходи, запропоновані М. Гончаровою-Горянською, дозволяють комплексно оцінити соціальну компетентність як багатогранне явище, що поєднує навички, рівні розвитку та особистісні якості, необхідні для гармонійного включення людини у соціальні процеси.

Соціальна компетентність вимагає від особистості не тільки здатності відстоювати свою точку зору та протистояти негативним зовнішнім впливам, але й високого рівня толерантності. Це включає вміння не просто адаптуватися до змінюваних соціальних умов, а й ефективно діяти в них, розвиваючи стратегії, які дозволяють знаходити вихід з будь-якої ситуації. Особистість повинна володіти не тільки оптимістичним поглядом на майбутнє, який надихає на досягнення цілей, а й певною мірою песимістичним ставленням, яке дозволяє критично оцінювати свої можливості і знання. Такий баланс між

вірою в успіх і здатністю об’єктивно оцінювати реалії дозволяє уникати надмірної ейфорії, адекватно реагувати на труднощі та своєчасно виявляти прогалини у власних знаннях і навичках, що можуть завадити успіху [34, с. 18].

Проведений аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових джерел дозволяє зробити висновок, що соціальна компетентність особистості розглядається дослідниками як мінімум в двох контекстах:

- засвоєння наукових основ філософських, соціально-політичних, економічних, юридичних, етичних знань та вмінь;

- оволодіння колом соціально-психологічних знань та морально-правових суджень, що дозволяють успішно адаптуватися і активно діяти в тому чи іншому соціальному середовищі.

Таким чином, соціальна компетентність характеризує особистість освіченої людини сучасного суспільства. Вона забезпечує життєву позицію людини, здатність орієнтуватися та гармонізує стосунки особистості з оточуючим світом.

Соціальна компетентність вимагає від особистості здатності чітко відстоювати свою думку, не піддаватися небажаному впливу та проявляти толерантність до інших. Важливою складовою є вміння адаптуватися до змінюваних соціальних умов, проте не тільки пристосовуватися, а й діяти ефективно в цих умовах, знаходити оптимальні рішення для себе та оточуючих. Це передбачає розвиток навичок гнучкості та відкритості до нових ідей, що дозволяють особистості бути успішною в постійно змінюваному соціальному середовищі.

Крім того, соціальна компетентність вимагає від індивіда здатності підтримувати оптимістичний погляд на ситуацію, що мотивує до досягнення мети, водночас не забуваючи про важливість здорового песимізму. Такий підхід дозволяє критично оцінювати свої можливості, уникати необґрунтованої ейфорії та своєчасно виявляти прогалини в знаннях і навичках. Це також дає змогу адаптуватися до різних викликів, усвідомлюючи свої сильні та слабкі сторони, що є важливим фактором для успішного подолання труднощів і

досягнення реальних результатів.

Окрім цього, соціальна компетентність передбачає повагу до соціальних норм та прав інших людей. Вміння враховувати інтереси, погляди і потреби оточуючих є ключовим для ефективної взаємодії в будь-якому соціальному середовищі. Цей аспект підкреслює ситуативний характер соціальної компетентності, адже її прояви можуть варіюватися в залежності від обставин, ролі особистості в конкретній ситуації та вимог, що ставляться до неї з боку соціуму [9]. Таким чином, соціальна компетентність є динамічним процесом, що активно коригується під впливом різноманітних соціальних контекстів.

Розглянувши безліч трактувань поняття «соціальна компетентність», враховуючи загальну тематичну спрямованість багатьох визначень, вважаємо, що соціальна компетентність – це інтегративна властивість особистості, що дозволяє людині адаптуватися, конструктивно та безконфліктно взаємодіяти в сучасному суспільстві, продуктивно вирішувати професійні завдання та виконувати різні соціальні ролі.

Соціальна компетентність має інтегративний та системний характер. Це пояснюється тим, що вона поєднує в собі інші компетентності, а також має свою внутрішню будову. Через це важливо проаналізувати структуру соціальної компетентності.

Кожне з перерахованих вище визначень має свої особливості, однак у їхній структурі виявляються об’єктивно необхідні загальні елементи. При розгляді соціальної компетентності вчені, як правило, включають в її структуру знання, соціальні вміння та навички. Як видно, саме названі складові виступають основою соціальної компетентності.

Під структурою соціальної компетентності розуміються її основні компоненти та різні змістовні рівні.

М. Аргайл виділяє кілька ключових компонентів соціальної компетентності, що охоплюють різноманітні аспекти міжособистісної взаємодії та соціальної адаптації. Першим з таких компонентів є соціальна сенситивність, яка означає здатність точно сприймати і інтерпретувати соціальні сигнали, що

надходять від інших людей. Це передбачає високу чутливість до емоційних та поведінкових ознак оточуючих, що дозволяє краще розуміти їхні потреби та наміри. Така здатність є важливою як у побутових ситуаціях, так і в професійній діяльності, особливо у сферах, що вимагають тісної взаємодії з людьми, таких як медицина, освіта, бізнес.

Другим компонентом є основні навички взаємодії, які складають репертуар умінь, що забезпечують ефективну комунікацію та співпрацю з іншими людьми. Ці навички включають в себе здатність до активного слухання, конструктивного обміну думками, а також вміння адаптувати свої дії відповідно до соціальних вимог і контексту. Особливо важливими ці навички є для професіоналів, адже успішна взаємодія є основою ефективної роботи в команді або з клієнтами.

Третім компонентом є навички схвалення і винагороди, що є важливими для всіх соціальних ситуацій. Це здатність визнавати досягнення інших, підтримувати та мотивувати їх на подальші досягнення. Такі навички допомагають створювати позитивне соціальне середовище, сприяють розвитку довірливих стосунків і підвищують ефективність колективної діяльності. Вони є основою для побудови здорових міжособистісних стосунків як в особистому, так і в професійному житті.

Останнім важливим компонентом є рівновага та спокій, що служать антитезою соціальної тривожності. Вміння зберігати спокій у складних соціальних ситуаціях, не піддаватися паніці чи емоційним сплескам, є невід’ємною частиною соціальної компетентності. Це дозволяє людині зберігати ясність мислення, приймати зважені рішення та взаємодіяти з іншими без зайвих емоційних бар’єрів. Рівновага в поведінці і емоціях створює умови для ефективного вирішення конфліктів і підтримки стабільних, конструктивних стосунків у будь-якому соціальному контексті [59].

Ключовими компонентами соціальної компетентності, на які вказують психологи, є кілька важливих аспектів. По-перше, це здатність брати на себе відповідальність і активно брати участь у прийнятті важливих рішень, а також

вирішувати конфлікти конструктивними методами. По-друге, соціальна компетентність передбачає життєдіяльність у різнокультурному середовищі, що вимагає розуміння культурних відмінностей, поваги до них і здатності гармонійно співіснувати з представниками різних культур. По-третє, вона включає оволодіння комунікативними навичками, як усними, так і письмовими, які сприяють ефективному вираженню думок та ідей. Нарешті, важливими складовими є бажання і здатність до саморозвитку та самонавчання, що забезпечують постійний особистісний і професійний ріст. Усе це дозволяє індивіду досягати гармонії з собою та суспільством, успішно реалізуючи свої життєві й соціальні ролі [17].

М. Докторович у своїй кандидатській роботі визначає структуру соціальної компетентності, яка включає кілька ключових компонентів. До них належать: оперативна соціальна компетентність, що охоплює знання про соціальні інститути та їх представників у суспільстві; вербальна компетентність, яка полягає в доцільності висловлювань, умінні враховувати контекст і підтекст, здатності до варіативної інтерпретації інформації та орієнтації в оцінних стереотипах і шаблонах; комунікативна компетентність, що вимагає володіння складними комунікативними навичками, знання культурних норм, етикету та здатності формувати адекватні соціальні взаємодії в нових структурах; соціально-психологічна компетентність, що включає міжособову орієнтацію та усвідомлення різноманітності соціальних ролей і форм взаємодії; та его-компетентність, яка передбачає усвідомлення власної національної, статевої та соціальної приналежності, а також знання своїх сильних і слабких сторін [21].

Т. Смагіна пропонує більш узагальнену структуру соціальної компетентності, яка складається з трьох основних компонентів: знаннєвого, ціннісного та поведінкового. Знаннєвий компонент включає в себе необхідні знання про соціальні норми, правила взаємодії та культурні особливості, що є важливими для ефективної участі в соціумі. Ціннісний компонент орієнтується на визначення особистих і соціальних цінностей, які формують ставлення до

інших людей, суспільства та життєвих ситуацій. Поведінковий компонент передбачає наявність практичних навичок та вмінь, необхідних для адаптації до різних соціальних ситуацій, уміння взаємодіяти з іншими, брати на себе відповідальність і демонструвати соціальну активність. Ці три компоненти взаємодіють, створюючи цілісну картину соціальної компетентності, яка забезпечує успішну інтеграцію особистості в соціум. [58, с. 139].

У посібнику І. Рябуха виділяє два основні аспекти для розгляду змісту поняття соціальної компетентності. Перший аспект – особистісно-операційний, що стосується соціальної компетентності як здатності індивіда чи його властивості, які виявляються в конкретних діях і поведінці. Цей аспект фокусується на особистісних здібностях і якостях, які дозволяють людині ефективно взаємодіяти з оточенням, адаптуватися до змінюваних соціальних ситуацій та справлятися з різними викликами соціального середовища. Другий аспект – структурний, який трактує соціальну компетентність як комплексну систему характеристик особистості, що включає різноманітні навички, знання та соціально-психологічні якості, які взаємодіють і визначають успішність людини в соціумі. Цей аспект дозволяє розглядати соціальну компетентність не як окремі прояви, а як інтегровану характеристику, що забезпечує стабільність і гнучкість у різних соціальних контекстах [54, с. 28].

О. Прашко визначає чотири ключові компоненти, що складають структуру соціальної компетентності: когнітивний, аксіологічний, поведінковий та емоційно-вольовий. Когнітивний компонент включає необхідні теоретичні знання, що стосуються прав і обов’язків, соціальних норм і принципів взаємодії між людьми. Ці знання є основою для правильного розуміння та орієнтації в соціальних ситуаціях, що дозволяє ефективно функціонувати в різноманітних соціальних контекстах.

Аксіологічний компонент охоплює систему цінностей, яка визначає ставлення особистості до соціальних норм, правил і стандартів. Він включає в себе розуміння важливості моральних і етичних принципів у взаємодії з іншими людьми, вміння приймати обґрунтовані рішення, що відповідають як

індивідуальним переконанням, так і загальноприйнятим цінностям суспільства.

Поведінковий компонент забезпечує активне і свідоме виконання соціальних ролей і обов'язків. Він полягає в здатності реалізувати теоретичні знання через конкретні практичні дії, втілюючи соціальні норми і правила в повсякденному житті. Це дозволяє особистості адекватно реагувати на різні соціальні ситуації та ефективно взаємодіяти з іншими людьми.

Емоційно-вольовий компонент вказує на важливість емоційної саморегуляції та здатності контролювати свої емоції в соціальних ситуаціях. Це дозволяє індивіду впоратися з емоційним напруженням, підтримувати стабільність і зберігати самоконтроль у стресових або конфліктних ситуаціях. Важливою складовою цього компонента є здатність до володіння внутрішньою мотивацією та здатність здійснювати довгострокові цілі, незважаючи на тимчасові труднощі або перешкоди [51].

Отже, аналіз компонентів соціальної компетентності дозволяє зробити висновок про різноманіття підходів до визначення її структури. Однак, огляд наукової літератури також вказує на наявність певних загальних рис у структурі соціальної компетентності: вона повинна включати не тільки знання, уміння та навички, які допомагають особистості досягати успіху в соціальному середовищі, але й здатності, що забезпечують ефективну діяльність, реалізацію цілей за допомогою конструктивних способів дій та готовність до їх здійснення.

Опираючись на вищезазначене, виокремимо наступні компоненти в структурі соціальної компетентності: когнітивний, емоційний та поведінковий.

Когнітивний компонент соціальної компетентності пов'язаний зі здатністю пізнавати та розуміти себе, пізнавати та розуміти іншого, пізнавати та розуміти специфіку ситуації міжособистісної взаємодії. Він забезпечує розуміння соціальної дійсності, соціальних норм і правил, що регулюють поведінку в суспільстві.

Емоційний компонент відображає здатність особистості до розпізнавання, регуляції та вираження власних емоцій, а також розуміння емоційних станів

інших людей. Він сприяє формуванню емоційної стійкості та гармонійної взаємодії.

Поведінковий компонент пов’язаний із практичними навичками та уміннями, необхідними для ефективної соціальної взаємодії, дотримання соціальних норм і вирішення конфліктів.

Проведений аналіз наукових праць з означеної проблеми дав змогу з’ясувати, що соціальна компетентність – це здатність особистості ефективно взаємодіяти з іншими людьми в різноманітних соціальних контекстах, враховуючи соціальні норми, цінності та етичні принципи. Вона включає в себе знання, навички, вміння та здатності, які дозволяють людині адаптуватися до змінюваних соціальних ситуацій, приймати конструктивні рішення, виявляти емпатію, вирішувати конфлікти, дотримуватися норм і правил спілкування, а також будувати позитивні міжособистісні відносини. Соціальна компетентність є інтегральною характеристикою, що поєднує когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти, що сприяють успішній соціалізації та самореалізації особистості в суспільстві.

1.2. Особливості формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб

Формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є важливим процесом, що сприяє їхній адаптації до нових умов життя, інтеграції в соціальне середовище та успішній взаємодії з громадою. Соціальна компетентність забезпечує здатність до конструктивного спілкування, адаптації до змін і вирішення життєвих проблем, що є надзвичайно актуальним для людей, які опинилися в умовах вимушеного переміщення. ВПО часто стикаються з психологічними, соціальними та економічними викликами, які ускладнюють їхній доступ до ресурсів і участь у житті громади. Відтак, розвиток соціальної компетентності допомагає долати ці бар’єри.

Термін «внутрішньо переміщена особа» буквально означає людину, яка змінила своє місцезнаходження в рамках країни, в той час як термін «вимушена» вказує на обов'язковий характер дії, яка здійснюється проти волі особи під впливом зовнішніх факторів. [27].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»: «внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув місце свого проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [52].

Внутрішньо переміщені особи – це громадяни, які були змушені залишити своє постійне місце проживання внаслідок або через загрозу збройного конфлікту, насильства, порушення прав людини, стихійного лиха або техногенної катастрофи, але залишилися на території своєї країни, не перетинаючи її міжнародно визнаних кордонів [6].

Необхідність формування соціальної компетентності обумовлена потребою створити умови для адаптації переселенців до нового соціального середовища, уникнення ізоляції та забезпечення їхньої участі в суспільному житті. Соціальна компетентність включає вміння адаптуватися до нових умов, будувати довірливі стосунки, вирішувати конфлікти та брати участь у колективних проектах. Для переселенців, які часто переживають втрату соціальних зв'язків, така компетентність є ключовим ресурсом для відновлення почуття стабільності та впевненості у майбутньому.

Крім того, соціальна компетентність сприяє формуванню активної громадянської позиції, що допомагає ВПО не лише отримувати допомогу, а й активно інтегруватися в суспільне життя та зробити внесок у розвиток приймаючих громад. Це особливо важливо в умовах, коли переселенці можуть відчувати стигматизацію або упередження з боку місцевого населення. Розвиток навичок соціальної взаємодії та здатності вирішувати проблеми

сприяє гармонізації відносин між переселенцями та приймаючими громадами, що має позитивний ефект для соціальної згуртованості в цілому.

З огляду на інтегративну природу соціальної компетентності, її формування у внутрішньо переміщених осіб сприяє не лише адаптації до нових умов, але й підвищенню їхнього рівня життєздатності, професійної реалізації та особистісного розвитку. Це забезпечує їм можливість успішно долати наслідки вимушеного переміщення та робити кроки до сталого соціального й економічного благополуччя [22].

Соціально-психологічні особливості внутрішньо переміщених осіб, зокрема переживання стресу, ізоляції, тривоги і низької самооцінки, прямо пов’язані з необхідністю формування їхньої соціальної компетентності. Багато ВПО стикаються з проблемами адаптації в новому середовищі, що може ускладнювати взаємодію з місцевими жителями та створення нових соціальних зв’язків. Оволодіння соціальною компетентністю дозволяє цим особам не тільки ефективно справлятися з емоційними труднощами, але й покращувати свої навички спілкування, взаємодії і вирішення конфліктів, що є важливими для нормалізації їхнього соціального життя.

Формування соціальної компетентності вимагає від ВПО розвитку когнітивних, емоційних і поведінкових складових, здатних сприяти інтеграції в нову соціальну середу. Когнітивний компонент допомагає зрозуміти нові соціальні норми та правила, емоційний компонент сприяє розвитку емпатії та самоконтролю, а поведінковий компонент включає навички адаптації та ефективної комунікації. Розвиток цих компонентів допомагає знижувати рівень стресу, покращує міжособистісні стосунки та підвищує рівень самооцінки, що в свою чергу полегшує інтеграцію в приймаюче суспільство.

Соціальна компетентність також є необхідною для подолання стигматизації та упередженого ставлення до внутрішньо переміщених осіб з боку місцевих жителів. ВПО, набуваючи навичок ефективної взаємодії, можуть змінювати уявлення інших людей про себе, покращувати свої позиції в соціумі та створювати сприятливі умови для взаємної підтримки. Таким чином,

формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб є важливим інструментом їхньої адаптації та повноцінного функціонування в новому соціальному контексті.

Формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб залежить від низки факторів, які можуть позитивно або негативно впливати на процес адаптації та інтеграції в новому середовищі. Розглянемо ці фактори:

1. Соціально-психологічні фактори грають важливу роль у процесі формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб, оскільки вони безпосередньо пов’язані з адаптацією, переживанням стресу та інтеграцією в нове соціальне середовище. Одним із основних аспектів є психологічний стан ВПО, який часто характеризується високим рівнем стресу, тривожності, депресії або посттравматичного стресового розладу. Пережиті травми від насильства, втрати дому, рідних чи близьких можуть створювати значні психологічні бар’єри для нормального функціонування в новому середовищі. Це може призвести до зниження здатності до ефективної соціальної взаємодії та розвитку необхідних соціальних навичок [16].

Іншим важливим соціально-психологічним фактором є емоційна стійкість ВПО. Здатність справлятися з емоційними труднощами, знаходити ресурси для самопідтримки та психо-соціальної реабілітації є вирішальними для їхньої адаптації в новому середовищі. Психологічна підтримка з боку родини, громади або професійних психологів може допомогти у розвитку емоційної стійкості та підвищенні здатності до саморегуляції. З іншого боку, недостатня підтримка може призвести до негативних психологічних наслідків, таких як відчуття ізоляції, безнадійності або зниження самооцінки.

Окрім того, соціальна підтримка і взаємодія з іншими людьми грають важливу роль у формуванні соціальної компетентності. ВПО, які стикаються з культурними бар’єрами, можуть мати труднощі в розумінні соціальних норм і звичаїв нового середовища. Проте, наявність підтримки з боку нової громади або соціальних організацій сприяє соціалізації і допомагає розвитку міжособистісних комунікативних навичок [18]. Важливою є також участь ВПО

в соціальних групах, які забезпечують можливість підтримки, обміну досвідом та вирішення спільних проблем, що сприяє формуванню здорових соціальних зв’язків і полегшує адаптацію до нових умов.

2. Освітній рівень визначає їх здатність до адаптації та інтеграції в нове соціальне середовище. ВПО з високим рівнем освіти мають більші можливості для пошуку роботи, соціального інтегрування та участі в громадських процесах, оскільки їх знання та навички дозволяють їм краще адаптуватися до нових вимог ринку праці та соціальних умов. Проте, незважаючи на високий рівень освіти, деякі ВПО можуть стикатися з проблемами, такими як невизнання дипломів або освіти в новому місці проживання, що може обмежити їх можливості в професійній діяльності. З іншого боку, ВПО з низьким рівнем освіти можуть мати труднощі в освоєнні нових соціальних норм і звичаїв, що обмежує їх здатність до ефективної взаємодії та самореалізації в нових умовах [56].

3. Професійні навички безпосередньо впливають на можливості особистості знайти роботу, інтегруватися в трудову діяльність та забезпечити фінансову стабільність. Однак багато ВПО стикаються з труднощами на ринку праці через нестачу спеціалізованих професій або через відсутність можливості для перенавчання та розвитку нових навичок, відповідно до вимог місцевого ринку [46]. Таким чином, програми професійної перепідготовки, підвищення кваліфікації та інтеграція в нові професійні середовища є важливими для формування соціальної компетентності ВПО. Навчання новим професійним навичкам може допомогти їм не тільки покращити свою економічну ситуацію, але й зміцнити впевненість у власних силах, що має позитивний вплив на їх соціальну активність та здатність взаємодіяти з іншими членами громади.

4. Соціальні мережі впливають на формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб, оскільки вони дозволяють створити віртуальну підтримку та можливість для взаємодії з іншими людьми, що має велике значення для адаптації в нових умовах. Для багатьох ВПО соціальні мережі стали засобом пошуку контактів, обміну інформацією та навіть можливістю

налагодження професійних зв’язків [45]. Завдяки платформам, таким як Facebook, Instagram або спеціалізованим групам у соціальних мережах, вони можуть дізнатися про різні соціальні, культурні та освітні ініціативи, спрямовані на підтримку внутрішньо переміщених осіб, а також знайти інформацію щодо доступних соціальних послуг, програм допомоги, курсів підвищення кваліфікації та зайнятості.

З іншого боку, соціальні мережі також стають платформами для вираження емоцій, що є важливим елементом соціальної адаптації. ВПО можуть обговорювати свої переживання, труднощі та підтримувати один одного у складних ситуаціях, що покращує їх психологічне та соціальне самопочуття. Це дозволяє створити певний емоційний ресурс, який допомагає долати стрес та соціальну ізоляцію. Вони також можуть брати участь в онлайн-акціях та волонтерських ініціативах, що сприяє активізації їх громадянської позиції, залученню до місцевих ініціатив та допомоги іншим ВПО, що ще більше сприяє розвитку їх соціальної компетентності.

Проте варто зазначити, що не всі ВПО мають рівний доступ до соціальних мереж або до інформаційних технологій. Люди з обмеженими технічними можливостями або низьким рівнем цифрової грамотності можуть бути позбавлені багатьох переваг, які надають ці платформи. Тому важливо розробляти програми, які б допомагали ВПО покращити свої цифрові навички, що, в свою чергу, дозволить їм краще інтегруватися в суспільство та активно використовувати соціальні мережі для особистісного та професійного розвитку. Такі програми, як навчання основам роботи з комп’ютерами та Інтернетом, можуть значно збільшити їх можливості щодо адаптації і забезпечити їх більшою мірою соціальною підтримкою через онлайн-мережі.

5. Місце проживання та умови життя є важливими соціально-психологічними факторами, які безпосередньо впливають на формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб. ВПО часто стикаються з необхідністю адаптації до нових житлових умов, де може відсутня звична інфраструктура та соціальні зв’язки. Умови життя, що включають

доступ до житла, комунальних послуг, медичних та освітніх ресурсів, можуть значно впливати на емоційне самопочуття та загальний рівень соціальної інтеграції таких осіб [63]. Обмеження в ресурсах, таких як нестабільне проживання, проблеми з орендою житла, відсутність соціального оточення, можуть призвести до стресу, тривоги, а іноді й депресії, що, в свою чергу, ускладнює соціальну адаптацію та налагодження контактів у новій місцевості.

Доступ до комфортних умов життя впливає на формування соціальних навичок та вмінь ВПО. Поява безпечних та стабільних умов проживання, забезпечення належного рівня матеріального добробуту створює простір для розвитку соціальної активності, участі в громадських ініціативах, організації сімейного та професійного життя. В таких умовах ВПО можуть зосередитись на розвитку своїх соціальних навичок, участі в навчальних програмах, культурних та соціальних заходах, що дозволяє налагодити контакти з новими людьми, а також скоротити соціальну ізоляцію. Таким чином, покращення умов життя є необхідною умовою для успішної інтеграції ВПО в суспільство та підвищення їх рівня соціальної компетентності.

6. Соціально-культурні фактори мають значний вплив на формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб, оскільки включають в себе специфічні культурні традиції, норми та цінності, а також рівень соціальної інтеграції, до якого вони можуть дійти в новому середовищі. ВПО часто стикаються з необхідністю адаптації до нової культурної ситуації, що може включати не тільки зміну місця проживання, але й розрив з рідною культурною ідентичністю [35]. Це може стати джерелом психологічного дискомфорту, спричиняючи труднощі в налагодженні контактів, засвоєнні нових соціальних норм та правил поведінки. Тому важливою складовою процесу їх соціалізації є підтримка з боку місцевої громади, а також освітніх та культурних установ, які можуть допомогти адаптуватися до нових культурних реалій.

Крім того, соціально-культурні фактори включають рівень соціальної активності, що є важливим аспектом формування соціальної компетентності

ВПО. Вони часто стикаються з необхідністю освоєння нових соціальних ролей, участі в місцевих традиціях та звичаях, а також адаптації до локальних моделей взаємодії. Місцеві громади, підтримка на рівні державних або громадських організацій можуть значно полегшити цей процес, забезпечуючи не лише матеріальну допомогу, але й створюючи можливості для культурного обміну [41]. Таким чином, чим більше соціально-культурних зв'язків налагоджено, тим більша ймовірність успішної адаптації ВПО до нових умов та формування їх соціальної компетентності.

7. Фінансові фактори відіграють істотний валив на формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб, оскільки рівень доходу безпосередньо впливає на можливості адаптації до нових умов життя. Низький рівень фінансової забезпеченості може обмежувати доступ до необхідних ресурсів, таких як освіта, медичні послуги, культурні заходи чи соціальна підтримка. Це може призвести до відчуття ізольованості та соціальної маргіналізації, ускладнюючи процес інтеграції в нове суспільство. ВПО, що мають обмежений доступ до фінансових ресурсів, часто відчувають невпевненість у своїх силах, що впливає на їхню здатність активно брати участь у соціальному житті.

Одним з важливих аспектів є доступ до фінансування для розвитку професійних навичок, здобуття освіти або працевлаштування. У випадку обмежених фінансових можливостей, багато внутрішньо переміщених осіб можуть зіткнутися з труднощами у пошуку роботи або отриманні кваліфікації, що впливає на їхню соціальну мобільність [40]. Відсутність фінансової стабільності також може створювати стресові ситуації, що позначається на психоемоційному стані, соціальних взаємодіях і здатності ефективно вирішувати життєві проблеми.

Забезпечення фінансової допомоги, включаючи доступ до соціальних виплат або субсидій, є важливим для зменшення стресових факторів і покращення якості життя ВПО. Такі заходи дозволяють цим особам більше зосереджуватися на розвитку своїх соціальних та професійних навичок, замість

того, щоб переживати через фінансові труднощі. Доступ до мікрофінансування або грантів для малого бізнесу також сприяє розвитку економічної активності серед ВПО, що має значення для їх соціальної інтеграції та досягнення незалежності.

8. Зовнішні політичні та правові фактори визначають умови та можливості для правового статусу та соціальної інтеграції ВПО. Одним з основних політичних факторів є наявність ефективних законодавчих ініціатив, що забезпечують права ВПО, зокрема в частині доступу до освіти, медичного обслуговування, працевлаштування та соціальних послуг. Політична ситуація в країні, а також рівень підтримки внутрішньо переміщених осіб на державному рівні, можуть суттєво вплинути на їхнє становище, адже відсутність чіткої правової основи для підтримки таких осіб може призвести до їхнього соціального виключення або маргіналізації.

Законодавчі акти та правові механізми, що стосуються реєстрації, надання тимчасового житла, грошової допомоги та інтеграції ВПО в нові соціальні середовища, створюють необхідні умови для їх адаптації та розвитку. Крім того, міжнародні правові норми та угоди, що гарантують захист прав переміщених осіб, мають вирішальне значення для забезпечення їх соціальної компетентності та підтримки. Політична стабільність і правова система, яка підтримує рівні можливості для ВПО, дозволяє зменшити стрес, з яким стикаються переміщені особи, і сприяє створенню умов для їхнього професійного та особистого розвитку в новому соціумі [30].

Комбінація цих факторів визначає рівень соціальної компетентності ВПО та їх здатність адаптуватися до нових умов життя.

Зазначимо, що формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб стикається з рядом суттєвих проблем, які ускладнюють процес їх адаптації та інтеграції в новому соціальному середовищі. Однією з головних проблем є відсутність необхідної інформації та знань про свої права, соціальні послуги та можливості підтримки. Багато ВПО не мають доступу до якісних освітніх ресурсів або відповідних тренінгів, що можуть допомогти їм

адаптуватися до нових умов життя та знайти своє місце в суспільстві. Це обмежує їх можливості для розвитку соціальних навичок і знань, необхідних для повноцінної інтеграції.

Ще однією проблемою є емоційно-психологічний стан багатьох ВПО, який часто є результатом пережитих травм і стресів під час конфліктів і переміщення. Психологічні травми, депресії та тривога можуть істотно ускладнити процес навчання та соціалізації. ВПО можуть відчувати ізоляцію, недовіру до оточуючих і соціальних інститутів, що є серйозним бар'єром для розвитку їх соціальної компетентності. Нерідко вони також стикаються з внутрішніми психологічними бар'єрами, такими як низька самооцінка та відчуття безсилля перед обставинами.

Не менш важливою є проблема соціально-культурних і економічних перешкод. ВПО часто стикаються з труднощами у забезпеченні своїх базових потреб, таких як житло, їжа, медичне обслуговування, що негативно впливає на їхню здатність до самореалізації та активного включення в соціальне життя. Брак стабільного доходу, робочих місць і підтримки з боку держави або місцевих громад сприяє виникненню соціальної напруженості і створює умови для бідності, що у свою чергу ускладнює процес формування соціальної компетентності та інтеграції в нове суспільне середовище.

Крім того, законодавчі і правові перешкоди, пов'язані з визначенням правового статусу ВПО, можуть створювати додаткові труднощі в процесі їх адаптації. Відсутність чітких правових механізмів, недостатня правова підтримка та слабкий рівень правової грамотності серед ВПО ускладнюють їх здатність захищати свої права та інтегруватися в місцеву спільноту [26].

Отже, для формування соціальної компетентності ВПО варто використовувати різноманітні методи і підходи. Методи та підходи повинні включати інтеграцію кількох стратегій, що охоплюють навчання, практичний досвід, психологічну підтримку та соціальну адаптацію. Ось кілька основних методів і підходів, які, на нашу думку, є найбільш ефективними.

1. Інформаційно-просвітницькі методи. Це методи, спрямовані на

забезпечення ВПО необхідними знаннями про свої права, можливості доступу до соціальних послуг, механізми соціальної підтримки, а також надання основних знань з правових, економічних, соціальних та психологічних аспектів. Проведення тренінгів, семінарів та освітніх курсів є важливими для підвищення рівня соціальної компетентності, а також для надання знань, необхідних для адаптації в нових умовах.

2. Психологічна підтримка та терапія. Психологічні методи, спрямовані на подолання стресу, травм та психологічних бар'єрів, є невід'ємною частиною процесу формування соціальної компетентності. ВПО часто переживають посттравматичний стрес, депресії, тривожні стани, що ускладнюють їхнє інтеграційне життя. Індивідуальна та групова психологічна допомога, включаючи психотерапевтичні методи, арт-терапію, тренінги з подолання стресу, є важливими інструментами для розвитку емоційної стабільності та підвищення самооцінки.

3. Навчання та розвиток соціальних навичок. Формування соціальних навичок є ключовим аспектом розвитку соціальної компетентності ВПО. Це включає не лише теоретичні знання, але й практичні вправи з комунікації, вирішення конфліктів, управління емоціями та створення соціальних мереж. Підходи, такі як рольові ігри, тренінги на розвиток комунікативних навичок, вправи на взаємодію в групах, є дуже ефективними для того, щоб допомогти ВПО адаптуватися в новому соціальному середовищі.

4. Індивідуальний підхід і менторство. Залучення до процесу адаптації спеціалістів, які зможуть надавати персоналізовану допомогу, підтримку, а також консультувати з питань працевлаштування, соціальних прав, допоможе створити комфортні умови для розвитку соціальної компетентності. Ментори можуть виступати як рольові моделі та практичні консультанти, допомагаючи ВПО знайти баланс між інтеграцією в нове середовище і збереженням культурної ідентичності.

5. Соціальне проектування та активізація громади. Залучення ВПО до соціально значущих проектів і ініціатив у місцевих громадах сприяє розвитку їх

соціальної активності та інтеграції в нове середовище. Підходи соціального проектування, в рамках яких ВПО можуть брати участь у громадських ініціативах, створюють можливості для формування колективних навичок, самостійного прийняття рішень, а також сприяють розвитку відповідальності за суспільні процеси.

6. Інтеграція в освітню систему. Важливою складовою є організація доступу до освіти для ВПО. Програми підвищення кваліфікації, професійного навчання, отримання нових знань і навичок безпосередньо впливають на рівень їх соціальної компетентності. Створення спеціалізованих освітніх програм для ВПО може допомогти зменшити соціальні бар'єри та покращити інтеграцію внутрішньо переміщених осіб у нові соціальні структури.

Ці методи і підходи можуть забезпечити системний та комплексний підхід до формування соціальної компетентності ВПО, що дозволить їм ефективно адаптуватися до нових умов життя та інтегруватися в нові соціальні спільноти.

У формуванні соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб важливою є роль суспільства, адже соціальна адаптація таких осіб вимагає комплексного підходу та участі різних суспільних інститутів. Соціальні структури, організації та окремі громадяни можуть значною мірою сприяти формуванню соціальної компетентності, створюючи умови для активної інтеграції ВПО в нові громади та соціальні групи. Суспільство має надавати ресурси та можливості для розвитку важливих навичок і знань, таких як комунікація, взаємодія, вирішення конфліктів, а також забезпечення доступу до освіти та професійної підготовки.

Інститути освіти є одним з компонентів суспільства, який безпосередньо впливає на соціальну компетентність ВПО. Вони мають забезпечити доступ до різноманітних освітніх програм, які враховують специфіку потреб ВПО. Це включає не тільки навчання, а й надання консультацій щодо прав, можливостей працевлаштування та соціальної підтримки. ВПО повинні мати можливість підвищувати свою кваліфікацію та отримувати нові навички, що дозволить їм

адаптуватися до змінених умов і стати активними членами громади [1].

Організації громадянського суспільства відіграють важливу роль у підтримці соціальної компетентності ВПО. Через різноманітні соціальні проєкти, волонтерські ініціативи та підтримку на рівні місцевих громад, ці організації допомагають ВПО подолати соціальні бар'єри та подбати про психологічну підтримку. Вони також створюють платформи для розвитку взаємодії та співпраці між місцевими жителями та ВПО, що допомагає зменшити соціальну ізоляцію та сприяє формуванню позитивних соціальних зв'язків.

Загалом, суспільство має створити атмосферу підтримки та взаєморозуміння, що сприятиме розвитку соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб. Це включає не тільки інфраструктурні можливості та ресурси, але й формування культури, що визнає та поважає потреби ВПО, підтримує їх у процесі адаптації та допомагає зберігати гідність та самоповагу. Роль суспільства полягає в активному сприянні їхньому самовизначенню та самореалізації, що допоможе ВПО відчути себе повноцінними учасниками суспільного життя [5].

Таким чином, формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб є складним і багатогранним процесом, що включає безліч факторів, які впливають на їхню адаптацію та інтеграцію у новому соціальному середовищі. Однією з основних особливостей цього процесу є необхідність врахування специфіки соціально-психологічних, культурних, економічних та правових аспектів, з якими стикаються ВПО після переміщення. У зв'язку з цим, важливою є не лише допомога в адаптації до нових соціальних умов, але й створення умов для розвитку таких складових соціальної компетентності, як комунікаційні навички, саморегуляція, здатність до конструктивної взаємодії та вирішення соціальних проблем.

Формування соціальної компетентності ВПО вимагає системного підходу, який передбачає активну участь державних інститутів, громадських організацій, освітніх установ та соціальних мереж. Важливою складовою є

розвиток когнітивних, емоційних і поведінкових аспектів, які дозволяють особам ефективно адаптуватися до нових соціальних умов, взаємодіяти з іншими членами громади та долати можливі труднощі. Особливості формування соціальної компетентності ВПО також визначаються наявністю або відсутністю соціальної підтримки, рівнем освіти та професійної підготовки, а також доступом до ресурсів, які сприяють розвитку необхідних навичок і знань.

Не менш важливим є аксіологічний аспект формування соціальної компетентності, оскільки внутрішньо переміщені особи часто стикаються з труднощами у визначенні своїх цінностей та орієнтирів в умовах зміни соціального середовища. Отже, процес формування соціальної компетентності ВПО має ґрунтуватися на комплексному підході, що враховує як індивідуальні, так і соціальні фактори, а також сприяє розвитку особистісних якостей, які забезпечать успішну адаптацію та інтеграцію у нове середовище.

1.3. Роль соціального проєктування у формуванні соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб

Серед різноманітних підходів до формування соціальної компетентності, які базуються на практичній діяльності, сприяють груповій роботі, передбачають суб’єктно-суб’єктну взаємодію та стимулюють самостійність, особливе місце займає соціальне проєктування. Цей підхід виступає сучасною педагогічною технологією, що орієнтована на активне залучення учасників до процесу вирішення соціально значущих завдань.

Науковці відзначають, що соціальне проєктування є не лише інноваційною формою діяльності, але й універсальним інструментом для планування та впровадження нових соціальних явищ і процесів. Його сутність полягає в поєднанні елементів творчості, аналізу, прогнозування та цілеспрямованої діяльності. Як специфічний різновид проєктування, воно

передбачає розробку, наукове обґрунтування та реалізацію програм розвитку, спрямованих на досягнення позитивних соціальних змін [61].

Таким чином, соціальне проєктування можна розглядати як потужний засіб програмно-цільового впровадження інновацій у соціальній сфері. Воно дозволяє не лише прогнозувати розвиток соціальних процесів, але й залучати учасників до активної співпраці, сприяючи формуванню у них практичних навичок, критичного мислення та соціальної відповідальності.

Основою соціального проєктування мають бути такі компоненти, як множинність факторів, різноманітність вектора розвитку та наявність протиріч у соціальному об’єкті. Описати його лише термінами певної соціальної теорії неможливо. Також важливими є суб’єктивні елементи, що формують відношення між бажаним і реальним у процесі розвитку соціального об’єкта. Суб’єктивні фактори впливають на формування соціальних очікувань, прогнозів та проєктів. Крім того, існують фактори, які визначають різноманітні критерії оцінки зрілості розвитку соціального об’єкта [53].

Соціальне проєктування – це процес створення та впровадження соціальних ініціатив, спрямованих на вирішення актуальних соціальних проблем та покращення якості життя окремих осіб або соціальних груп. Цей процес включає в себе планування, реалізацію та оцінку заходів, які відповідають на потреби конкретних спільнот чи індивідів, враховують їхні соціальні, економічні та культурні особливості, а також забезпечують довготривалу позитивну зміну в їхньому житті. Соціальне проєктування базується на принципах інклюзивності, участі та партнерства, що дає змогу залучити всі зацікавлені сторони до досягнення спільної мети, а також орієнтується на сталий розвиток та взаємну вигоду для учасників.

У цілому, основна мета соціального проєктування полягає в трансформації соціальної реальності через впорядкування та оптимізацію діяльності суб’єктів соціуму. Соціальне проєктування спрямоване на системну організацію та вдосконалення процесів, створення нових соціальних об’єктів і цінностей, що відповідають актуальним потребам суспільства. Його завдання –

не лише змінювати існуючі соціальні умови, але й формувати прогнозовані сценарії розвитку, які забезпечують гармонійне співіснування та прогрес.

Предметом соціального проєктування є створення об'єктів, процесів, якостей і відношень, які мають цінність для суспільства. Для ефективної реалізації соціального проєктування необхідно враховувати такі ключові параметри:

- контроверсійність соціального об'єкта – усвідомлення його багатогранності, неоднозначності та потенційної суперечливості;
- різноманітність напрямків розвитку – забезпечення варіативності та гнучкості у формуванні стратегії змін;
- численність компонентів буття соціального об'єкта – врахування його складної структури та багатокомпонентної природи;
- суб'єктивні складові очікувань і прогнозів – визнання ролі людського фактору, особистісного сприйняття та участі у формуванні майбутнього;
- фактори, що визначають критерії оцінки – урахування різних підходів і стандартів до оцінювання ефективності змін у соціальній сфері [19, с. 238].

Соціальне проєктування виступає інструментом, що дозволяє інтегрувати різні аспекти соціальної реальності, створюючи умови для їх гармонійного розвитку. Це процес, який не лише змінює існуючу систему, а й формує нові орієнтири для її функціонування.

У широкому розумінні, будь-який проєкт являє собою сукупність взаємопов'язаних дій, які мають чітко визначені часові рамки – від початку до завершення. Для успішного виконання таких дій залучаються висококваліфіковані спеціалісти у відповідних сферах, а також активна участь бенефіціарів, з метою досягнення кінцевого результату. Структура проєкту включає концептуальні основи (опис ініціативи, формулювання гіпотези, оцінку новизни та потенційних наслідків) і організаційний розділ, де детально окреслюються етапи реалізації та систематизація процесів.

На думку О. Безпалько, проєкт доцільно розглядати як «сукупність завдань, об'єктів, технологічних процесів і відповідної документації, які

розробляються й упроваджуються для досягнення конкретних цілей» [4]. Проєкт – це «унікальна діяльність, яка об’єднує ідею або задум із конкретними діями, спрямованими на її реалізацію. Для втілення таких задумів необхідні творчий підхід, гнучкість мислення, інноваційність і мобільність. Водночас успішна реалізація будь-якого проєкту залежить від чітко продуманої структури, яка забезпечує ефективне виконання запланованих і навіть незапланованих завдань» [61].

Соціальний проєкт – це спланована соціальна ініціатива, спрямована на створення, вдосконалення або підтримку духовних чи матеріальних цінностей у суспільстві. Він має чітко окреслені просторово-часові рамки, обмежений доступними ресурсами та покликаний позитивно впливати на соціум. Такий проєкт можна описати як конкретну ситуацію, яку можливо покращити шляхом впровадження певної системи методів і послідовних дій [31]. На думку О. Пометун, у процесі підготовки молоді до участі в соціальних проєктах, вони визначаються як «комплекс практичних заходів, спрямованих на вирішення конкретної соціальної проблеми місцевої громади». Участь молоді у цих проєктах сприяє розвитку емоційно-ціннісного ставлення до суспільного життя, формуванню активної громадянської позиції, прагненню до громадської діяльності та ефективної комунікації [49, с. 328].

Зазвичай, соціальні проєкти орієнтовані на формування позитивного уявлення про особистість у суспільстві та створення умов для її самореалізації та розвитку в різних сферах життєдіяльності. Вони допомагають подолати несприятливі обставини та сприяють ефективній соціалізації. Основними факторами, які впливають на розмаїття соціальних проєктів, є мета, умови реалізації, новаторство, терміни виконання, територіальні особливості, доступність ресурсів, участь соціальних інституцій і організацій, а також інформаційна підтримка [4].

Проєкти мають важливу роль у розвитку критичного мислення, соціальної активності та самостійності внутрішньо переміщених осіб, оскільки вони забезпечують практичний досвід і можливість для активної участі в

розв’язанні соціальних проблем. Завдяки проєктам, внутрішньо переміщени особи можуть здобути нові знання та навички, що дозволяють критично оцінювати ситуації та приймати обґрунтовані рішення в складних умовах адаптації до нових соціальних реалій. Наприклад, участь у проєктах з вирішення соціальних, економічних чи культурних проблем сприяє розвитку здатності до самоаналізу та оцінки різних варіантів дій, що є основою для критичного мислення.

Крім того, проєкти сприяють розвитку соціальної активності, оскільки вони заохочують ВПО до співпраці з іншими членами громади, органами влади та іншими соціальними структурами. Цей процес інтеграції дозволяє внутрішньо переміщеним особам більш ефективно включатися в соціальні процеси, відчувати свою приналежність до спільноти і сприяти її розвитку. Залучення до проєктів допомагає розвивати самостійність, оскільки вони надають можливості для самовираження, прийняття рішень і реалізації власних ініціатив, що знижує залежність від зовнішніх допомог та підтримки [28].

Виділимо основні принципи соціального проєктування, які визначають його ефективність та сприяють успішному вирішенню соціальних проблем.

1) Принцип участі полягає у залученні всіх зацікавлених осіб і груп до процесу проєктування та реалізації проєкту. Важливо, щоб цільова аудиторія – у цьому випадку, внутрішньо переміщені особи – брала активну участь на всіх етапах проєкту: від визначення потреб до оцінки результатів. Такий підхід забезпечує врахування реальних потреб та інтересів учасників і допомагає досягти більш стійких і значущих результатів.

2) Принцип орієнтації на результат. Проєкт повинен бути спрямований на досягнення конкретних і вимірюваних результатів, які можуть покращити якість життя цільової групи. У соціальному проєктуванні важливо чітко визначити кінцеві цілі, встановити критерії ефективності та оцінювати досягнуті результати. Це дозволяє не лише оцінити успіх проєкту, але й коригувати стратегії в процесі його реалізації для досягнення максимальних результатів.

3) Принцип інноваційності. Соціальне проєктування повинно враховувати новітні підходи, методи та технології, що дозволяють ефективно вирішувати соціальні проблеми. Це включає використання інноваційних стратегій для вирішення проблем соціальної інтеграції, надання соціальних послуг, покращення умов життя внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих груп. Інноваційність у проєктах дозволяє адаптувати соціальні ініціативи до швидко змінюваного соціального середовища.

4) Принцип комплексності. Соціальне проєктування має передбачати комплексний підхід до вирішення проблем. Це означає, що проєкт повинен не тільки враховувати конкретні соціальні аспекти, але й бути орієнтованим на різні сфери життя учасників, включаючи економічні, культурні, освітні та психологічні чинники. Комплексність підходу забезпечує ефективне вирішення широкого спектра проблем цільових груп.

5) Принцип сталості. Проєкти повинні мати довгостроковий ефект, бути стійкими в часі і не зводитись до одноразових заходів. Важливо, щоб соціальні проєкти забезпечували сталий розвиток для цільових груп, зокрема внутрішньо переміщених осіб, і створювали умови для їх подальшої інтеграції та самозабезпечення в новому середовищі. Сталий ефект досягається через інтеграцію результатів проєкту в довгострокову політику та практику.

6) Принцип етичності. Усі соціальні проєкти повинні ґрунтуватися на етичних принципах, включаючи повагу до прав і свобод людини, недопущення дискримінації та сприяння рівним можливостям для всіх учасників. Особливо це стосується роботи з уразливими групами, такими як внутрішньо переміщені особи, для яких важливо дотримуватись принципів гідності, захисту прав та інклюзивності.

7) Принцип координації та партнерства. Соціальні проєкти часто вимагають залучення кількох зацікавлених сторін, зокрема урядових органів, громадських організацій, бізнесу та інших соціальних структур. Ефективна координація та партнерство між усіма учасниками забезпечують оптимізацію ресурсів і дозволяють вирішувати складні соціальні проблеми з максимальною

користю для учасників проєкту [8; 55; 60].

Ці принципи допомагають сприяти успішному соціальному проєктуванню, покращуючи соціальні умови та забезпечуючи більш ефективне вирішення проблем ВПО та інших вразливих груп.

Соціальне проєктування відіграє важливу роль у розвитку ключових складових соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб, таких як комунікативні навички, здатність до ефективної соціальної взаємодії, вирішення проблем і адаптація в нових умовах. Розглянемо як соціальне проєктування сприяє розвитку складових.

Соціальні проєкти часто передбачають взаємодію з різними людьми, включаючи інші ВПО, представників місцевих громад, соціальних працівників і волонтерів. Це створює можливість для практики вербальних і невербальних форм спілкування. Завдяки участі у соціальних проєктах, ВПО розвивають свої навички спілкування, навчання ефективно виражати свої потреби, почуття та думки, а також розуміти потреби інших людей. Це сприяє підвищенню їх комунікативної компетентності.

Соціальне проєктування створює простір для співпраці та взаємодії з різними соціальними групами, що допомагає ВПО розвивати здатність адаптувати свою поведінку в нових соціальних контекстах. Взаємодія з різними людьми дозволяє формувати навички роботи в команді, розв’язування конфліктів, узгодження інтересів і досягнення спільних цілей, що є основою ефективної соціальної взаємодії.

Проєкти, що орієнтовані на допомогу ВПО, часто пов’язані з конкретними соціальними, економічними чи побутовими проблемами, такими як пошук житла, працевлаштування, доступ до медичних послуг. Участь у таких соціальних проєктах дає внутрішньо переміщеним особам можливість навчитись знаходити рішення у складних ситуаціях, розвивати здатність планувати, аналізувати ситуації та приймати обґрунтовані рішення. Це сприяє розвитку критичного мислення і гнучкості в рішенні проблем, що є необхідними складовими соціальної компетентності [23].

Соціальні проєкти створюють можливості для ВПО краще адаптуватися до нових умов проживання. Вони допомагають знайти підтримку, вивчити права та можливості в новому місці, а також активно долучатись до соціального життя громади. Це підвищує рівень соціальної інтеграції, дає впевненість у власних силах та можливостях, допомагаючи ВПО швидше адаптуватися до нових умов і бути активними учасниками свого соціального середовища [11].

Таким чином, соціальне проєктування є ефективним інструментом для розвитку соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб, сприяючи покращенню їхніх комунікативних навичок, здатності до взаємодії, вирішення проблем і адаптації в новому середовищі.

Соціальні проєкти, спрямовані на розвиток соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб, повинні зосереджуватися на формуванні їхніх комунікативних, соціальних та професійних навичок, а також на полегшенні процесу адаптації до нових умов життя. Наприклад.

1) Проєкти з мовної інтеграції та розвитку комунікативних навичок.

Ці проєкти спрямовані на покращення мовних навичок ВПО, що є важливим для їхньої адаптації в новому соціальному середовищі. Вони можуть включати курси з вивчення державної мови, тренінги з основ комунікації, а також навчання веденню переговорів і розв’язуванню конфліктів. Такі заходи допомагають ВПО легше взаємодіяти з місцевими жителями, органами влади та представниками різних соціальних інституцій.

2) Проєкти з професійної підготовки та перепідготовки.

Для полегшення адаптації ВПО до нових умов життя важливо надати їм можливість отримати нові професійні навички, які відповідають вимогам місцевого ринку праці. Такі проєкти можуть включати навчання в різних сферах: від комп’ютерної грамотності до ремесел і підприємницьких навичок. Це дозволить ВПО знайти роботу або започаткувати власну справу, підвищуючи свою самостійність і впевненість у своїх силах.

3) Проєкти соціальної інтеграції через волонтерство та громадську діяльність.

Волонтерські ініціативи можуть стати важливим інструментом для розвитку соціальної компетентності ВПО, оскільки вони дають можливість не лише інтегруватися в нове суспільство, а й активно брати участь у соціальних змінах. ВПО можуть долучатися до різноманітних соціальних проєктів, таких як організація благодійних заходів, допомога в кризових ситуаціях, організація освітніх програм для інших ВПО. Це сприяє розвитку соціальної активності, розширенню мережі контактів і підвищенню самооцінки [7].

4) Психологічна підтримка та групи підтримки.

Проєкти психологічної підтримки можуть допомогти ВПО подолати стресові ситуації, пов’язані з переміщенням, і сприяти покращенню їхньої емоційної адаптації. Психологічні тренінги, групи підтримки та сеанси психотерапії дозволяють ВПО працювати з пережитими травмами, знижувати рівень тривожності і депресії, а також покращувати їхні комунікативні та емоційні навички [63].

5) Проєкти сприяння взаєморозумінню між ВПО та місцевими жителями.

Створення платформ для взаємодії між ВПО і місцевими жителями допомагає зняти соціальну напругу та створити атмосферу довіри. Це можуть бути культурні заходи, інтеграційні тренінги, спільні волонтерські акції або обміни досвідом. Такі ініціативи дозволяють формувати позитивний імідж ВПО серед місцевого населення та сприяють їхній соціалізації.

Ці соціальні проєкти не лише сприяють розвитку соціальної компетентності ВПО, але й надають можливість для створення більш інтегрованого, підтримуючого суспільства.

На сьогоднішній день існують різноманітні соціальні проєкти, які вже успішно реалізуються для підтримки внутрішньо переміщених осіб. Вони охоплюють різні аспекти адаптації та розвитку соціальної компетентності цієї категорії осіб, від психологічної підтримки до професійної підготовки. Розглянемо декілька з них.

1. Проєкт «Життя без бар’єрів». Це ініціатива, спрямована на інтеграцію ВПО в нове соціальне середовище через допомогу в адаптації до нового місця

проживання, надання юридичної та психологічної допомоги. Проєкт включає курси для вивчення державної мови, тренінги з основ комунікації, а також організацію культурних заходів, спрямованих на розвиток міжкультурного діалогу. Такі проєкти важливі для зменшення соціальної ізоляції та створення умов для соціальної інтеграції.

2. Проєкт «Нові можливості». Цей проєкт сприяє підвищенню професійної кваліфікації ВПО через курси перепідготовки та навчання новим професіям, таким як програмування, маркетинг, дизайн, а також надає можливості для стажувань та працевлаштування. За допомогою такої ініціативи ВПО мають шанс знайти стабільну роботу або почати власну справу, що сприяє їхній економічній незалежності та соціальній інтеграції.

3. Проєкт «Психологічна підтримка та стрес-менеджмент». Цей проєкт передбачає організацію групових психотерапевтичних зустрічей та індивідуальних консультацій для ВПО, що допомагає їм подолати стрес і травми, пов’язані з переміщенням. Психологічні тренінги, групи підтримки та сеанси психотерапії дозволяють ВПО знижувати рівень тривожності, депресії та інших психоемоційних проблем, що позитивно впливає на їх соціальну адаптацію.

4. Проєкт «Волонтерські ініціативи». Окремі соціальні організації організовують волонтерські проєкти для ВПО, що дозволяють їм активно включатися в громадське життя, допомагаючи іншим ВПО, а також місцевим жителям. Це можуть бути як гуманітарні акції, так і заходи, спрямовані на покращення умов життя місцевих громад. Це сприяє розвитку соціальної активності, комунікативних навичок, а також підвищує самооцінку та інтеграцію ВПО в нове середовище.

Отже, соціальні проєкти можуть значно покращити адаптацію ВПО до нових умов життя та сприяти розвитку їхньої соціальної компетентності, покращуючи їхні шанси на успішну інтеграцію в суспільство.

Соціальне проєктування має численні переваги в процесі формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб. Це інструмент, який

допомагає не лише вирішувати нагальні соціальні проблеми, але й сприяє розвитку важливих навичок і здатностей, які є ключовими для успішної адаптації в нових умовах [47]. Розкриємо ці переваги.

По-перше, соціальне проєктування дозволяє ВПО поступово адаптуватися до нових умов проживання через навчання соціальним нормам та правилам. Завдяки участі в різних проєктах, ВПО мають змогу вивчати особливості міжособистісної комунікації, розвивати емоційну і соціальну інтелігентність, а також вдосконалювати навички вирішення соціальних конфліктів. Проєкти можуть включати тренінги, семінари або групи підтримки, що полегшують процес інтеграції.

По-друге, проєкти, що орієнтовані на розвиток соціальної компетентності, дозволяють ВПО покращити свої комунікативні навички. Вони можуть брати участь у різноманітних громадських заходах, волонтерських ініціативах або тренінгах, що передбачають активну комунікацію з іншими людьми. Це допомагає ВПО навчитися ефективно взаємодіяти з представниками місцевих громад, владними структурами, організаціями та іншими людьми, що є важливим для подолання ізоляції та створення позитивних соціальних зв’язків.

По-третє, проєкти, які сприяють розвитку соціальної компетентності, зазвичай передбачають елементи критичного мислення та прийняття рішень. ВПО мають можливість брати участь у розробці планів і стратегій для вирішення соціальних та особистих проблем, що сприяє розвитку їхньої самостійності. Під час проєктної діяльності вони вчаться аналізувати ситуації, шукати альтернативні рішення, приймати обґрунтовані рішення та оцінювати їхні наслідки. Це допомагає ВПО впевненіше діяти в соціумі та долати труднощі.

По-четверте, соціальне проєктування впливає на психологічний стан ВПО. Завдяки участі в проєктах, вони отримують можливість знайти підтримку, знизити рівень стресу та тривоги, що виникають через переселення та соціальну ізоляцію. Психологічні тренінги, групи підтримки та соціальна

активність сприяють полегшенню процесу інтеграції, покращенню емоційного стану та зміцненню соціальних зв’язків. Це позитивно впливає на загальний рівень їх соціальної компетентності.

По-п’яте, соціальне проєктування дає ВПО можливість усвідомити свою роль у суспільстві, що стимулює їх до більш активної участі в соціальному житті. Це включає не лише взаємодію з іншими людьми, а й прагнення змінювати своє становище через участь у соціальних ініціативах, волонтерстві, професійній діяльності та громадських проектах [7]. Таким чином, соціальне проєктування сприяє розвитку соціальної активності, що є важливою складовою соціальної компетентності.

Соціальне проєктування є важливим інструментом у формуванні соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб, оскільки дозволяє не лише вирішувати конкретні соціальні проблеми, але й сприяє розвитку ключових навичок, таких як комунікативні здібності, здатність до ефективної соціальної взаємодії, а також адаптація до нових соціальних умов. Завдяки участі у соціальних проєктах ВПО мають змогу розвивати важливі складові соціальної компетентності, такі як критичне мислення, самостійність, емоційну стійкість та здатність до вирішення проблем у складних соціальних ситуаціях.

Проєктування сприяє активній участі ВПО в соціальному житті, надаючи можливості для створення мережі підтримки та розвитку соціальних зв’язків, що є важливим для їхнього психологічного комфорту та адаптації в нових умовах. Проєкти допомагають не лише інтегруватися в місцеві громади, але й знайти можливості для професійного та особистісного розвитку. Крім того, вони дають змогу формувати більш активну соціальну позицію та забезпечувати практичні навички, необхідні для подолання соціальних бар’єрів.

Отже, соціальне проєктування виступає не лише засобом вирішення соціальних проблем, але й виконує важливу роль у процесі формування та розвитку соціальної компетентності ВПО, що є необхідною умовою для їх успішної інтеграції в нові соціальні середовища та досягнення особистісного та професійного успіху.

РОЗДІЛ 2
ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНОГО ПРОЕКТУВАННЯ

2.1. Критерії, показники та рівні сформованості соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб

На сучасному етапі розвитку українського суспільства проблема формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб є надзвичайно важливою. Її актуальність обумовлена численними соціальними, економічними та психологічними викликами, з якими стикаються ВПО. Переміщення через війну часто супроводжується не лише фізичними труднощами, але й значними змінами в соціальній ідентичності, втратами соціальних зв’язків та відчуттям ізольованості. Формування соціальної компетентності допомагає цим особам адаптуватися до нових соціальних умов, ефективно інтегруватися в нові громади, встановлювати міжособистісні стосунки, вирішувати проблеми, пов’язані з пошуком роботи, освітою та іншими сферами життя, що сприяє їхній стабільності та успішній реінтеграції в суспільство.

Для оцінювання рівня сформованості соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб доцільно використовувати комплекс критеріїв і показників. Розробка такого підходу вимагає створення механізму, який дозволить визначити стан розвитку досліджуваного явища, а також уточнення базових понять, пов’язаних із соціальною взаємодією.

Термін «критерій» (з грец. kriterion, що означає «мірило оцінки») у енциклопедичних джерелах визначається як: 1) характеристика, яка служить основою для оцінювання, визначення або класифікації певного явища; 2) підстава для аналізу чи систематизації об’єктів [43, с. 211].

У педагогіці критерії розглядаються як характеристики, за допомогою яких можна оцінювати та порівнювати педагогічні явища, процеси та їхні результати. Науковець С. Гончаренко визначає критерій як характеристику, що слугує основою для оцінки явища, дії чи процесу, виступаючи засобом перевірки правильності або хибності певних тверджень [14, с. 78].

На думку дослідника А. Галімова, критерій відображає найсуттєвішу характеристику, яка лежить в основі оцінювання та порівняння педагогічних явищ. При цьому рівень прояву та якісна виразність критерію визначаються через конкретні показники, що містять набір характерних ознак [13, с. 193].

С. Іванова підкреслює, що критерії також мають демонструвати динаміку змінюваної якості в просторі та часі. Вони розкриваються через показники, за інтенсивністю прояву яких можна робити висновки про рівень розвитку або сформованості тієї чи іншої якості [25, с. 153].

У довідкових джерелах поняття «показник» розуміється як характеристика, що відображає певну ознаку, явище або подію, на основі яких можна робити висновки про перебіг того чи іншого процесу. Показник також є кількісною характеристикою властивостей процесу або об’єкта. [10, с. 1034].

Науковець В. Багрій визначає показники як якісні та кількісні параметри, що слугують для деталізації критерію. Він наголошує на важливості дотримання таких вимог при визначенні показників педагогічної діяльності: ясність їхнього змісту, можливість кількісного вимірювання, системність, яка забезпечує всебічну характеристику процесу, адаптивність і здатність відображати всі зміни об’єкта, а також результативність та ефективність [2, с. 12].

Таким чином, термін «критерій» має ширший зміст, ніж «показник», оскільки показник є складовою частиною критерію. Ступінь прояву, рівень розвитку чи якісна визначеність критерію виражаються через відповідні показники. Оскільки критерій можна трактувати як сукупність основних показників, що характеризують найвищий рівень розвитку певної якості, показник, як його елемент, є конкретним відображенням окремих властивостей,

на основі яких можна оцінити наявність цієї якості та зробити висновки про її рівень [38].

Спираючись на виділені в структурі соціальної компетентності компоненти у попередньому розділі для оцінки сформованості соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб було виділено три критерії: когнітивний, емоційний та поведінковий. Кожен з критеріїв має свої показники (табл. 2.1.).

Таблиця 2.1

Критерії та показники сформованості соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб

№	Критерії	Показники
1	Когнітивний	- знання основних прав і обов'язків ВПО відповідно до законодавства; - розуміння соціальних норм та цінностей нової громади, адаптація до місцевих умов; - здатність до самоосвіти та здобуття нових знань.
2	Емоційний	- здатність до саморегуляції емоцій в стресових або конфліктних ситуаціях, наприклад, під час адаптації до нових умов; - розпізнавання та правильна інтерпретація емоційних сигналів інших людей, розвиток емпатії; - вміння реагувати на емоційні виклики без агресії чи пасивності, зберігаючи контроль над собою.
3	Поведінковий	- вміння ефективно комунікувати з представниками нової громади, іншими ВПО та місцевими органами влади; - використання конструктивних стратегій для вирішення міжособистісних конфліктів.

Охарактеризуємо наведені показники.

Когнітивний критерій сформованості соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб характеризується такими показниками:

1. Знання основних прав і обов'язків ВПО відповідно до законодавства. Цей показник охоплює усвідомлення власних прав на житло, медичне обслуговування, соціальну допомогу, а також обов'язків, пов'язаних із дотриманням законів і правил громади, де проживає особа. Такі знання дозволяють ВПО не лише скористатися доступними ресурсами, а й уникати конфліктних ситуацій у новому середовищі. Важливим аспектом є також обізнаність про механізми звернення за допомогою до державних або громадських організацій.

2. Розуміння соціальних норм і цінностей нової громади. Для успішної адаптації ВПО важливо ознайомитися з культурними особливостями, традиціями та нормами поведінки громади, у якій вони перебувають. Це включає здатність порівнювати власні цінності з місцевими та знаходити точки дотику. Такий підхід допомагає інтегруватися в соціальне середовище без створення напруження у взаєминах із місцевими жителями. Розуміння цих норм сприяє формуванню позитивного соціального іміджу ВПО.

3. Здатність до самоосвіти та здобуття нових знань. Сучасні умови вимагають від ВПО активного використання доступних ресурсів для адаптації. Це може бути участь у професійних курсах, освітніх програмах чи тренінгах. Навички пошуку необхідної інформації (через Інтернет, громадські організації чи соціальні служби) є важливими для розширення можливостей і формування впевненості у власних силах. Також прагнення до вивчення мови чи інших аспектів місцевої культури суттєво полегшує інтеграцію.

Зміст емоційного критерію може бути розкритий за допомогою наступних показників:

1. Здатність до саморегуляції емоцій в стресових або конфліктних ситуаціях, наприклад, під час адаптації до нових умов. Адаптація до нових умов для внутрішньо переміщених осіб часто супроводжується емоційними викликами, такими як тривога, страх чи розгубленість. Здатність контролювати

власні емоції в цих обставинах дозволяє уникати імпульсивних рішень і знижує рівень конфліктності у взаєминах. Навички саморегуляції сприяють збереженню емоційної стабільності, що є необхідним для успішної інтеграції в нове соціальне середовище та прийняття конструктивних рішень.

2. Розпізнавання та правильна інтерпретація емоційних сигналів інших людей, розвиток емпатії. Розвиток емпатії відіграє ключову роль у побудові позитивних стосунків із соціальним оточенням. Уміння розуміти емоційний стан інших дозволяє ВПО адаптувати свою поведінку, демонструвати підтримку та встановлювати довірчі відносини. Це також допомагає уникати непорозумінь у спілкуванні та сприяє формуванню більш гармонійних зв'язків у громаді.

3. Вміння реагувати на емоційні виклики без агресії чи пасивності, зберігаючи контроль над собою. Контроль над власними реакціями в емоційно насичених ситуаціях дозволяє уникати проявів деструктивної поведінки, таких як агресія або відстороненість. Замість цього внутрішньо переміщені особи можуть навчитися використовувати конструктивні підходи до вирішення конфліктів, зберігаючи спокій і обираючи відповідальні рішення. Це сприяє налагодженню взаєморозуміння, створенню безпечного середовища та підвищенню ефективності соціальної взаємодії.

Поведінковий критерій характеризується такими показниками:

1. Вміння ефективно комунікувати з представниками нової громади, іншими ВПО та місцевими органами влади. Для внутрішньо переміщених осіб ефективна комунікація є основою інтеграції в нове середовище. Це включає здатність чітко висловлювати свої потреби, ідеї та пропозиції, а також уважно слухати та враховувати думки інших. Уміння взаємодіяти з місцевими органами влади допомагає ВПО отримувати необхідну підтримку, включаючи соціальні, правові та адміністративні послуги. Така комунікація сприяє налагодженню довірчих стосунків із громадою та підвищує рівень соціальної адаптації.

2. Використання конструктивних стратегій для вирішення

міжособистісних конфліктів. Конфлікти часто виникають у процесі адаптації до нових умов через відмінності у поглядах, цінностях або потребах. Вміння обирати конструктивні стратегії для їх вирішення, наприклад, переговори, компроміс або залучення посередників, дозволяє уникати ескалації напруження. Це сприяє підтриманню гармонійних стосунків у новому середовищі, створює атмосферу взаємоповаги та підтримки, що є важливим для формування соціальної компетентності.

Виділені критерії та показники дозволяють оцінити сформованість соціальної компетентності ВПО, сприяючи їх успішній адаптації в новому соціальному та культурному середовищі. Вони допомагають врахувати не лише теоретичні знання, але й практичні навички, емоційну готовність до взаємодії, які є основою для гармонійного існування в новій реальності.

На основі виділених критеріїв та показників було визначено рівні сформованості соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб: високий, середній та низький. Кожен із рівнів характеризується ступенем прояву когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів.

1. Низький рівень сформованості соціальної компетентності.

Когнітивний критерій. На цьому рівні внутрішньо переміщені особи мають поверхневі або фрагментарні знання про свої права та обов’язки відповідно до чинного законодавства. Вони не усвідомлюють можливостей, які надає їм статус ВПО, або не вміють їх реалізувати. Розуміння соціальних норм і цінностей громади, до якої вони інтегруються, є обмеженим, що ускладнює їх адаптацію до нового середовища. Відсутня або слабо виражена мотивація до самоосвіти, здобуття нових знань і навичок. Через це вони можуть залишатися відірваними від соціокультурного контексту громади, що спричиняє почуття ізольованості та безпорадності.

Емоційний критерій. На низькому рівні емоційна саморегуляція у ВПО значно обмежена. Люди не вміють ефективно управляти своїми емоціями в умовах стресу, конфлікту чи невизначеності. Часто проявляються емоційна нестабільність, дратівливість, схильність до агресії або пасивності. Відсутність

навичок розпізнавання емоційних сигналів інших людей ускладнює міжособистісну взаємодію. Рівень емпатії є низьким, що призводить до недостатнього розуміння потреб та переживань інших, а це погіршує якість комунікації та соціальних відносин.

Поведінковий критерій. На поведінковому рівні ВПО демонструють труднощі у встановленні контактів з представниками нової громади, іншими ВПО та місцевими органами влади. Нерідко вони уникають соціальної взаємодії, що посилює їх ізоляцію. У випадках міжособистісних конфліктів спостерігається використання неефективних стратегій, таких як уникнення, емоційна закритість або відкриті конфронтації. Відсутність конструктивного підходу до вирішення конфліктів ускладнює їхню інтеграцію до громади та знижує рівень соціальної активності.

Отже, низький рівень соціальної компетентності ВПО супроводжується відчуженістю, низькою впевненістю у власних силах і можливостях, слабкою адаптацією до соціального середовища. Такі особистості часто залишаються пасивними учасниками соціального життя громади, не беруть активної участі у вирішенні власних проблем і не прагнуть до саморозвитку. Це створює додаткові бар’єри на шляху до їхньої інтеграції та підвищує ризик соціальної ізоляції.

2. Середній рівень сформованості соціальної компетентності.

Когнітивний критерій. На середньому рівні внутрішньо переміщені особи мають базові знання про свої права та обов’язки відповідно до законодавства. Вони розуміють соціальні норми та цінності нової громади, але їхнє сприйняття цих норм може бути частково неповним або поверхневим. Здатність до адаптації в новому середовищі є помірною, і такі особи частково включені у соціокультурне життя громади. Вони можуть проявляти інтерес до самоосвіти та отримання нових знань, але ці зусилля є спорадичними та недостатньо систематичними. Це ускладнює їхній перехід до більш активної участі в громадському житті та обмежує можливості самореалізації.

Емоційний критерій. Часткова здатність до саморегуляції емоцій

проявляється в умінні зберігати спокій у стандартних або не надто напружених ситуаціях. Однак у складних чи тривалих стресових обставинах контроль емоцій може бути недостатнім. Наприклад, людина може адекватно реагувати на незначні труднощі, але втрачати самовладання в умовах конфлікту чи кризи. Розпізнавання емоційних сигналів інших людей здійснюється з помірною точністю, що може призводити до неправильного розуміння або недооцінки емоційного стану співрозмовника. Рівень емпатії дозволяє співпереживати іншим, але це не завжди впливає на подальшу поведінку. Реакції на емоційні виклики нерідко включають захисні механізми, такі як уникнення чи пасивність, а іноді й надмірну емоційність, що може перешкоджати конструктивній взаємодії.

Поведінковий критерій. На середньому рівні сформованості соціальної компетентності внутрішньо переміщені особи демонструють певні навички спілкування, які дозволяють встановлювати контакти з представниками громади, іншими ВПО чи місцевими органами влади. Однак ці навички зазвичай обмежуються поверхневими або формальними взаємодіями. Наприклад, особа може звернутися за допомогою до місцевих органів, але відчувати невпевненість під час складніших переговорів чи у розв’язанні конфліктних ситуацій. У вирішенні міжособистісних конфліктів спостерігається чергування конструктивних підходів із менш ефективними, наприклад, уникненням конфронтації чи відкладанням вирішення проблеми.

Загалом цей рівень характеризується частковою адаптацією до нових умов та помірною активністю в соціальному житті громади. Вони мають базові знання про свої права і обов’язки, але їхня участь у соціальних процесах є нерегулярною. У міжособистісних взаємодіях проявляється певна невпевненість, а в емоційно складних ситуаціях можуть виникати труднощі з саморегуляцією. Ці особи прагнуть вирішувати свої проблеми, але іноді потребують підтримки, а для досягнення високого рівня соціальної компетентності їм необхідна додаткова допомога та мотивація.

3. Високий рівень сформованості соціальної компетентності.

Когнітивний критерій. ВПО на високому рівні володіють знаннями про свої права та обов’язки, активно впроваджують соціальні норми та цінності нової громади, адаптуються до місцевих умов без значних труднощів. Вони демонструють значну мотивацію до здобуття нових знань і розвитку професійних навичок, активно беруть участь у процесах, що сприяють їхньому особистісному і соціальному розвитку, а також готові до змін і нових викликів у нових умовах.

Емоційний критерій. ВПО на високому рівні володіють здатністю до саморегуляції своїх емоцій, особливо в стресових і конфліктних ситуаціях. Вони здатні спокійно і конструктивно реагувати на емоційні виклики, проявляючи зрілість у відносинах з іншими людьми. Розпізнавання емоційних сигналів і прояви емпатії є природними для таких осіб, що дозволяє їм встановлювати гармонійні стосунки і активно сприяти створенню позитивної атмосфери в нових умовах.

Поведінковий критерій. ВПО ефективно взаємодіють з різними соціальними групами, включаючи нових членів громади, місцеву владу та організації. Вони ініціюють соціальні проекти, активно залучаються до громадських ініціатив, що демонструє їхню інтегрованість у нову соціальну реальність. Вони успішно вирішують конфлікти, обираючи конструктивні стратегії, що сприяють підтримці стабільних і довірчих стосунків у громаді. Така активність значно покращує їх соціальну адаптацію і дозволяє гармонійно функціонувати у нових соціальних умовах.

Можна стверджувати, що високий рівень сформованості соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб характеризується їхньою здатністю швидко і ефективно адаптуватися до нових умов життя, активно інтегруватися в місцеву громаду та забезпечувати гармонійні міжособистісні стосунки. ВПО на цьому рівні мають глибоке розуміння своїх прав і обов’язків, добре володіють емоційною саморегуляцією, здатні конструктивно вирішувати конфлікти та активно сприяють розвитку громади через ефективну комунікацію та соціальну ініціативність. Це дозволяє їм успішно інтегруватися в нову

соціальну середу, демонструючи активну громадянську позицію та сприяючи своєму особистісному і соціальному розвитку.

Таким чином, на основі теоретичного аналізу наукових джерел було визначено і теоретично обґрунтовано основні критерії (когнітивний, емоційний, поведінковий), конкретизовано показники та визначено рівні соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб. Їх використання допоможе цілком охопити всі сутнісні характеристики досліджуваного феномена.

2.2. Діагностика рівня соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб

З метою визначення рівня соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб була проведена експериментальна робота. У експерименті взяли участь 14 внутрішньо переміщених осіб, які мешкають у місті Запоріжжя. Серед досліджуваних 9 жінок та 5 чоловіків віком від 26 до 58 років. Усі досліджувані статус ВПО отримали впродовж останніх трьох 6 місяців.

Для визначення рівня соціальної компетентності ВПО за когнітивним, емоційним та поведінковим критеріями було використано наступні методи: бесіди, тестування, ситуаційні вправи, самооцінювання, групова дискусія.

Когнітивний критерій (проведено бесіди та розроблено тест).

Бесіди дозволили отримати більш глибоку інформацію про усвідомлення ВПО своїх прав і обов’язків, розуміння соціальних норм нової громади, а також їхні переконання та стратегії щодо адаптації. У процесі бесід були поставлені відкриті питання, які допомогли оцінити, чи готові ВПО застосовувати знання на практиці, скільки вони знають про місцеві соціальні та культурні цінності, і як вони адаптуються. Питання стосувалися знань основних прав і обов’язків ВПО; розуміння соціальних норм нової громади; здатності до адаптації до нових умов, до самоосвіти та здобуття нових знань; вмінь приймати і застосовувати соціальні норми та ін. (Додаток А).

За результатами бесід з внутрішньо переміщеними особами було встановлено.

Низький рівень продемонстрували 5 особи (35,7%). Ці ВПО мають обмежені знання про свої права та обов'язки, стикаються з труднощами в адаптації до нової громади та соціальних норм. Вони рідко займаються самоосвітою та не шукають нових можливостей для розвитку. Взаємодія з місцевими органами влади або соціальними службами часто обмежена, і такі особи можуть відчувати соціальну ізоляцію через недостатній рівень знань і невміння користуватися доступними ресурсами. Наприклад Олена З. (в статусі ВПО 2 місяці) має обмежене розуміння своїх прав, не завжди знає, як їх реалізувати; адаптація до нової громади проходить повільно, є складнощі з розумінням місцевих соціальних норм; самоосвіта практично не відбувається, є слабка мотивація до здобуття нових знань; не має чіткого розуміння про соціальні служби та труднощі з доступом до них.

Середній рівень встановлено у 7 осіб (50,0%). ВПО з середнім рівнем знань мають базове розуміння своїх прав та обов'язків, але іноді виникають труднощі при застосуванні цих знань у реальних ситуаціях. Адаптація до соціальних норм нової громади проходить поступово, і деякі з них мають обмежене розуміння місцевих культурних і соціальних особливостей. Вони прагнуть до розвитку, але не завжди активно займаються самоосвітою. Взаємодія з місцевими органами влади та соціальними службами здійснюється, хоча часто потребує додаткової підтримки та порад. Наприклад, Микола В. (в статусі ВПО 4 місяці) знає основи своїх прав, однак іноді труднощі виникають через відсутність доступу до необхідної інформації; знання соціальних норм нової громади частково обмежене, часто виникають ситуації непорозуміння; деякі знання отримує через спостереження та спілкування з іншими ВПО; розуміє, як користуватися соціальними послугами, але не завжди впевнено застосовує ці знання на практиці.

Високий рівень виявлено лише у 2 досліджуваних (14,3%). Ці ВПО добре обізнані про свої права та обов'язки, активно інтегруються в нову громаду та

добре розуміють соціальні норми і цінності. Вони активно займаються самоосвітою і мають високий рівень мотивації до розвитку. Вміють ефективно використовувати соціальні служби та взаємодіяти з органами влади. Їхня адаптація до нових умов пройшла успішно, і вони беруть активну участь у житті громади (рис. 2.1.).

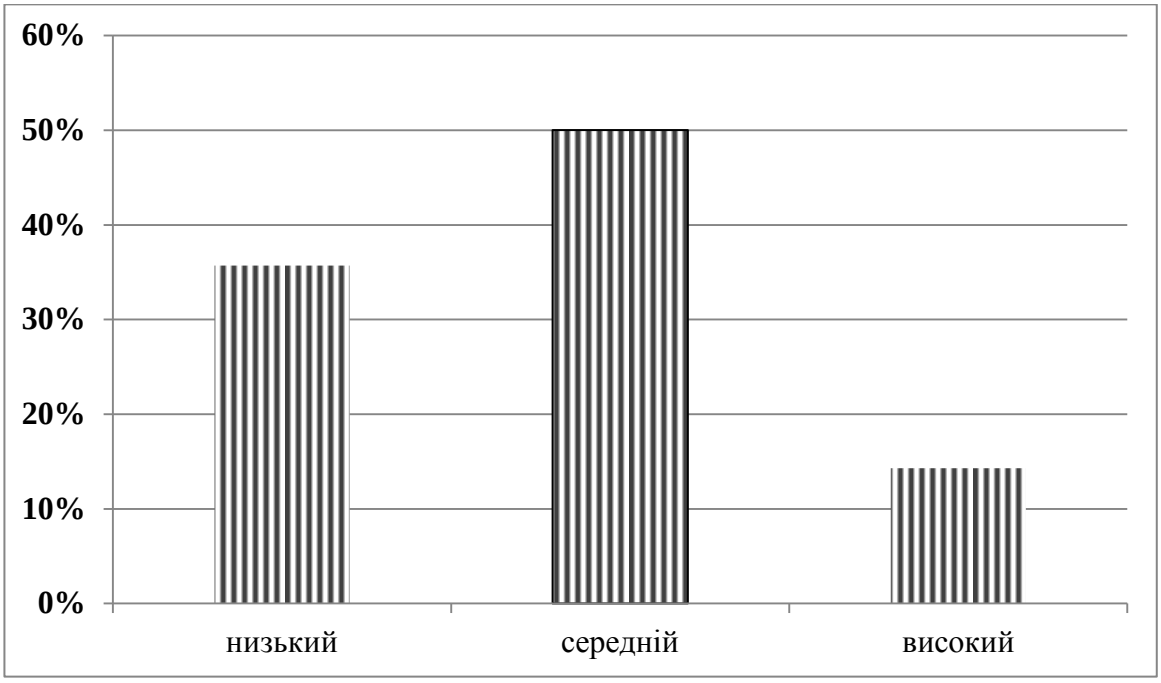

Рисунок 2.1. – Рівні знань, вмінь та здатностей ВПО за результатами бесід

Отже, за результатами бесід з внутрішньо переміщеними особами було встановлено, що більшість з них мають середній рівень знань і здатності до адаптації, що свідчить про поступовий процес інтеграції в нове соціальне середовище, хоча потребують додаткової підтримки в освітньому та соціальному аспектах. Низький рівень соціальної компетентності спостерігається у невеликої кількості осіб, які мають труднощі в розумінні своїх прав і обов'язків, а також в адаптації до нових умов. Водночас, кілька осіб продемонстрували високий рівень соціальної компетентності, активно залучаючи себе до соціального життя громади та користуючись можливостями для розвитку.

Тест спрямований на визначення рівня знань щодо основних прав і обов'язків ВПО, соціальних норм, а також на знання місцевих культурних і

соціальних особливостей. Тести містили 20 питань на тему законодавства, основних прав ВПО, соціальної інтеграції та адаптації. За кожну правильну відповідь давалося 5 балів (Додаток Б).

За проведеним тестуванням було отримано наступні результати.

Низький рівень знань (0-50 балів) показали 4 досліджуваних (28,6%). Ці особи мають значні труднощі у розумінні своїх прав та обов'язків, а також соціальних норм нової громади. Вони не володіють достатньою інформацією щодо законодавства або соціальних послуг, що може призвести до правових та соціальних проблем. Існує виражена відсутність інтересу до самоосвіти та розвитку нових знань, що ускладнює адаптацію та інтеграцію в нову громаду. Наприклад, Марія П. на більшість тестових питань не змогла дати правильну відповідь, особливо на ті, що стосуються прав на медичні послуги та соціальні виплати, тобто вона не розуміє, як отримати допомогу від місцевих органів влади.

Середній рівень (51-75 балів) виявлено у 8 досліджуваних (57,1%). Вони мають базові знання щодо своїх прав і обов'язків, а також розуміють основні соціальні норми нової громади. Вони здатні застосовувати ці знання в простих ситуаціях, але мають труднощі у складних або незвичних обставинах. Така група ВПО має помірний інтерес до самоосвіти, але потребує додаткових ресурсів для повної адаптації. Наприклад, у Олексія Г. загалом, відповіді на тестування з правових питань правильні, але є певні прогалини у питаннях про доступ до соціальних послуг. Є проблеми з адаптацією через відсутність глибокого розуміння місцевих соціальних норм.

Високий рівень (76-100 балі) продемонстрували лише 2 особи (14,3%). Ці ВПО мають глибоке розуміння своїх прав, обов'язків та соціальних норм, активно адаптуються до нових умов і мають високий рівень мотивації до саморозвитку. Вони здатні ефективно взаємодіяти з місцевою громадою, а також мають хороший рівень емпатії. Зазначимо, обидва перебувають в статусі внутрішньо переміщеної особи понад 6 місяців (рис. 2.2.).

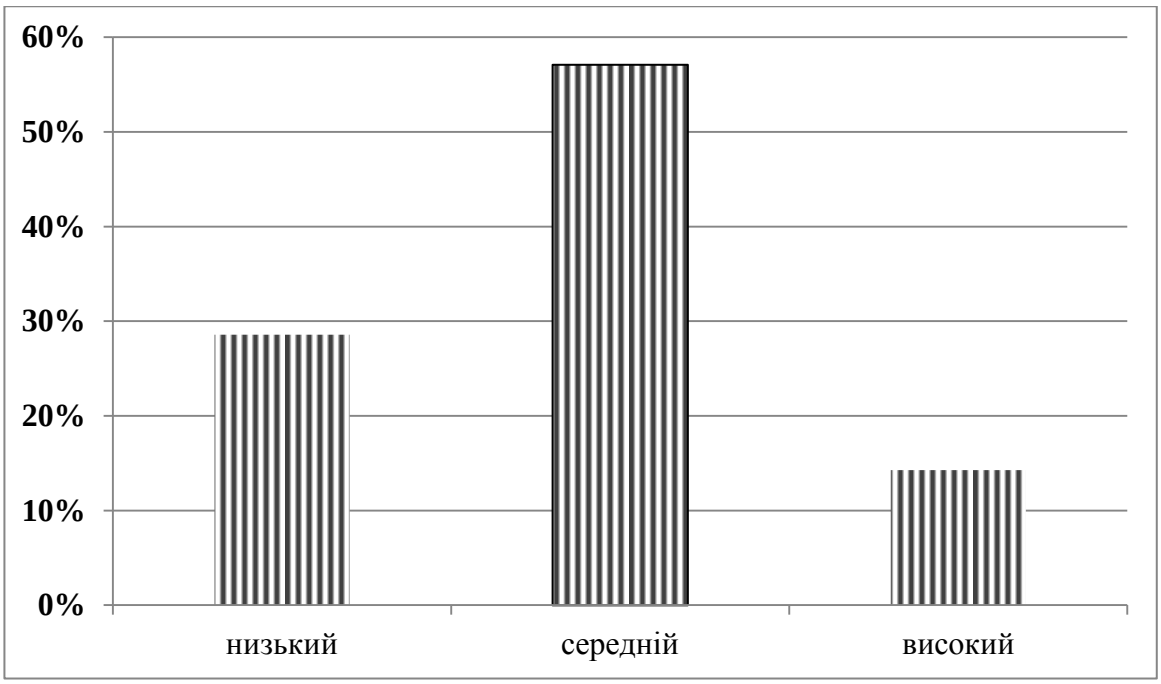

Рисунок 2.2. – Рівні знань ВПО за результатами тестування

За результатами тестування встановлено, що більшість досліджуваних внутрішньо переміщених осіб мають середній рівень знань, що вказує на певні труднощі в адаптації до нової громади та розумінні соціальних норм, однак є також особи з високим рівнем обізнаності, що свідчить про успішну інтеграцію. Водночас деяка частина респондентів виявила значні прогалини у знаннях, що вимагає додаткових освітніх заходів для поліпшення правової грамотності та підтримки в адаптації.

Таким чином, встановлено за когнітивним критерієм соціальної компетентності більшість досліджуваних ВПО продемонстрували середній рівень.

Емоційний критерій (проведення ситуаційних вправ та самооцінювання).

Досліджуваним було запропоновано три ситуаційні вправи, які дозволили змоделювати реальні стресові ситуації, в яких внутрішньо переміщені особи можуть опинитися, і дали можливість оцінити їхні емоційні реакції, здатність до саморегуляції, емпатії та вирішення емоційних викликів (додаток В).

Розглянемо результати проведення ситуаційних вправ (табл. 2.2).

1. Ситуаційна вправа «Конфлікт із сусідом через непорозуміння».

Мета вправи: оцінити здатність до саморегуляції емоцій, вирішення конфліктів та ефективного спілкування.

Учасникам було запропоновано ситуацію, коли вони стикалися з конфліктною ситуацією через шум або інші непорозуміння з сусідом. Вони мали вирішити ситуацію конструктивно, не дозволяючи емоціям брати верх.

Було встановлено, що 3 учасники (21,4%) продемонстрували високу здатність до саморегуляції, залишаючись спокійними, адекватно реагуючи на ситуацію та використовуючи конструктивні стратегії для вирішення конфлікту. 7 учасників (50,0%) проявили середній рівень саморегуляції, здатність до вирішення конфлікту, але в деяких випадках емоції все ж брали верх, що впливало на ефективність вирішення ситуації. Низький рівень саморегуляції емоцій мали 4 учасники (28,6%). Вони не змогли виявити адекватної реакції на конфлікт, проявляли агресію або пасивність, що призводило до ескалації конфлікту.

2. Ситуаційна вправа «Невизначеність в організації житлового питання».

Мета вправи: оцінити здатність адаптуватися до нових умов і зберігати емоційну стійкість в умовах стресу.

Учасникам було повідомлено про затримки в організації їхнього тимчасового житла, що спричиняє стрес і невизначеність. Вони мали знайти способи зменшити переживання та зберігати спокій.

Високий рівень стресостійкості показали 2 учасники (14,3%), зберігаючи спокій і обговорюючи альтернативні рішення. Вони здатні були контролювати свої емоції та зберігати адекватну реакцію. 9 учасників (64,3%) відреагували із середньою емоційною напругою, що виявлялося у певних переживаннях та знервованості. Вони намагалися знайти рішення, але не завжди зберігали контроль над емоціями. 3 учасники (21,4%) показали низький рівень адаптації, втрачаючи самоконтроль, що призводило до проявів тривоги або паніки.

3. Ситуаційна вправа «Втрата контактів із близькими через переміщення».

Мета вправи: оцінити емоційну чутливість, здатність до емпатії та

підтримки.

Учасники ділилися своїми переживаннями через втрату зв’язку з рідними, а також обговорювали шляхи емоційної підтримки себе та інших.

Високий рівень емпатії продемонстрували 5 учасників (35,7%), розпізнаючи емоційні сигнали інших і підтримуючи своїх співрозмовників. Вони проявили здатність розуміти переживання інших, що допомогло їм самостійно впоратися з емоційними труднощами. Середній рівень чутливості до емоцій інших показали 6 учасників (42,9%), хоча іноді їм було важко правильно інтерпретувати емоційні сигнали або виявити достатню підтримку. 3 учасники (21,4%) демонстрували низький рівень емпатії, виявляючи труднощі в сприйнятті емоцій інших людей і не завжди надаючи підтримку у важкі моменти.

Таблиця 2.2

Результати проведення ситуаційних вправ

Ситуаційні вправи	Рівні		
	Низький	Середній	Високий
Вправа «Конфлікт із сусідом через непорозуміння» (здатність до саморегуляції емоцій та вирішення конфліктів)	28,6%	50,0%	21,4%
Вправа «Невизначеність в організації житлового питання» (здатність адаптуватися до нових умов і стресостійкість)	21,4%	64,3%	14,3%
Вправа «Втрата контактів із близькими через переміщення» (емоційна чутливість, здатність до емпатії та підтримки)	21,4%	42,9%	35,7%

Отже, проведення ситуаційних вправ продемонструвало різні рівні емоційної саморегуляції, здатності до адаптації та емпатії серед досліджуваних ВПО. Зокрема, багато учасників продемонстрували середній рівень емоційної чутливості та здатності до саморегуляції, але деякі мали труднощі з контролем

емоцій у стресових ситуаціях, що свідчить про потребу в подальшій роботі з емоційною підтримкою та розвитком навичок самоконтролю.

Наступним кроком досліджуваним було запропоновано провести самооцінювання за допомогою розробленого опитувальника, що включав 20 тверджень, розділених на три категорії: саморегуляція емоцій, емпатія та реакція на емоційні виклики. Учасники оцінювали себе за шкалою від 1 до 5, що дозволило з'ясувати їхній рівень сформованості емоційних і соціальних навичок. Перед початком учасникам було надано інструкції, а результати аналізувалися конфіденційно (Додаток Г).

Учасники брали участь у процесі охоче, але деякі відзначали, що їм було складно об'єктивно оцінити свої емоційні реакції через недостатню усвідомленість цього аспекту. Було запропоновано роз'яснення та приклади, щоб спростити розуміння питань.

Розглянемо загальний розподіл за рівнями.

Високий рівень виявлено у 3 досліджуваних (21,4%). У цих осіб добре розвинені навички саморегуляції та емпатії. Вони впевнено контролюють свої емоції, ефективно взаємодіють із людьми, демонструють здатність підтримувати інших у стресових ситуаціях і зберігають спокій у конфліктних умовах.

Середній рівень продемонструвало 7 внутрішньо переміщених осіб (50,0%). Досліджувані із середнім рівнем демонструють часткову здатність до саморегуляції та емпатії. Вони здатні контролювати свої емоції у звичайних умовах, але в стресових ситуаціях можуть виникати труднощі. Розуміння емоцій інших є на достатньому рівні, але іноді їм важко висловити підтримку або конструктивно реагувати на критику.

Низький рівень визначено у 4 опитуваних (28,6%). Ця група характеризується низькою здатністю до саморегуляції та емпатії. Учасники відзначили труднощі з контролем емоцій у стресових ситуаціях, а також із розумінням почуттів інших людей. Часто вони уникають емоційних викликів, що призводить до пасивної або конфліктної поведінки (рис. 2.3.).

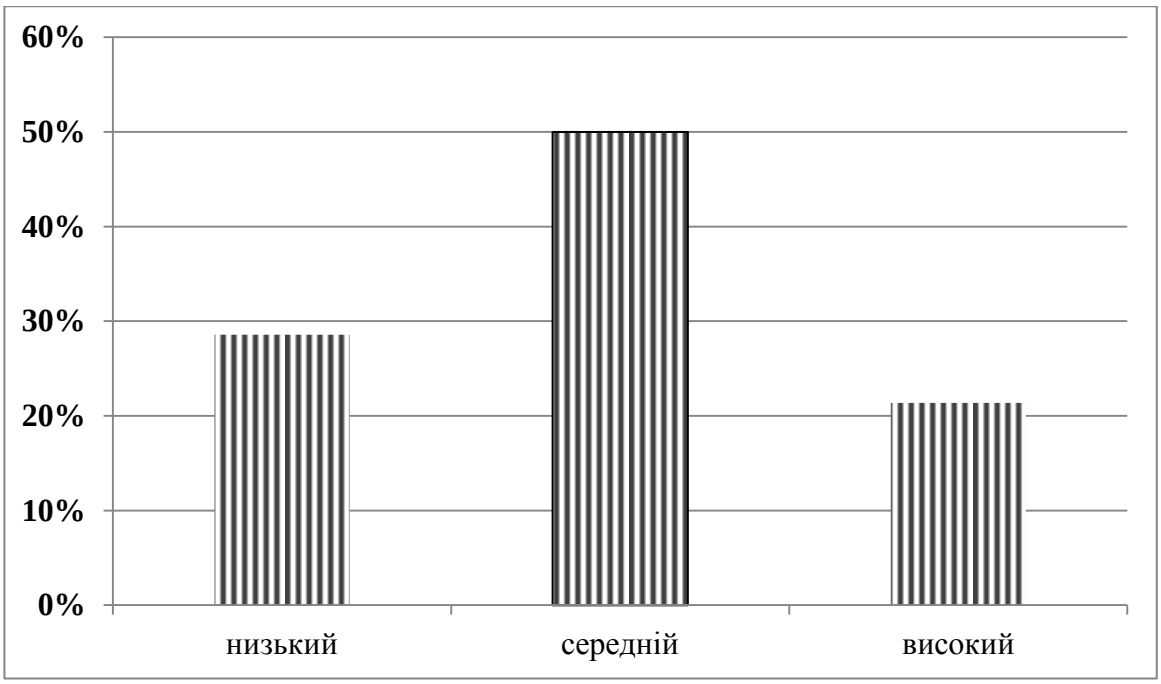

Рисунок 2.3. – Рівні сформованості емоційних і соціальних навичок у внутрішньо переміщених осіб

Таким чином, результати самооцінювання показали, що більшість внутрішньо переміщених осіб мають середній рівень сформованості емоційної компетентності. Це свідчить про потребу в подальшій роботі з розвитку саморегуляції та емпатії, особливо для тих, хто перебуває на низькому рівні. Високий рівень продемонстрували лише окремі учасники, що вказує на значний потенціал для подальшого удосконалення цих навичок серед внутрішньо переміщених осіб.

Поведінковий критерій оцінювався за допомогою проведення групової дискусії.

Дискусія була організована у формі відкритого обговорення за темами: «Які зміни потрібні для кращої адаптації внутрішньо переміщених осіб у місцевій громаді?», «Роль внутрішньо переміщених осіб у розвитку нової громади: виклики та можливості».

Мета дискусії: визначити рівень сформованості комунікативних навичок внутрішньо переміщених осіб у процесі обговорення соціально значущих питань, оцінити їхню здатність до аргументованого висловлювання думок,

вміння слухати, будувати конструктивний діалог та долати конфлікти.

Учасникам надавався певний час для підготовки думок (5-10 хвилин), після чого вони починали висловлювати свої позиції.

Оцінювання проводилося за наступними аспектами:

- активність у дискусії – чи беруть учасники активну участь, як часто вони висловлюються;
- аргументованість – наскільки логічними, обґрунтованими є висловлювання учасників;
- вміння слухати – як уважно учасники реагують на інших, чи проявляють вони повагу до чужої думки;
- конструктивність діалогу – як учасники реагують на опонентів, чи здатні вони уникати конфліктів;
- ініціативність – чи пропонують учасники власні ідеї для вирішення обговорюваних проблем.

За результатами проведення дискусії було встановлено:

Низький рівень визначено у 2 осіб (14,3%). Учасники майже не брали участі в обговоренні, висловлювалися тільки після прямого запрошення. Аргументація була слабкою або відсутньою. Відчувалася невпевненість у власній думці. Схильність уникати активного контакту з іншими, демонстрація пасивної позиції. Спостерігалися труднощі в сприйнятті критики або зауважень, іноді – уникання діалогу.

Середній рівень виявлено у 9 досліджуваних (64,3%). Ці внутрішньо переміщені особи брали участь у дискусії, висловлювали свої думки, хоча не завжди впевнено. Аргументація була базовою, здебільшого спиралася на особистий досвід. Вміння слухати розвинене частково, реакція на опонентів здебільшого нейтральна. Конструктивність діалогу проявлялася нерегулярно, іноді виникали спроби відстоювати свою позицію без урахування інших точок зору.

Високий рівень продемонстрували 3 внутрішньо переміщених осіб (21,4%). Вони активно брали участь, пропонували ідеї, були ініціативними.

Аргументація їхніх висловлювань була чіткою, логічною, підтримувалася фактами або реальними прикладами. Проявляли високу емпатію, уважно слухали інших, враховували їхню думку. Уникали агресії у відповідях, демонстрували толерантність і прагнення до компромісу (рис. 2.4).

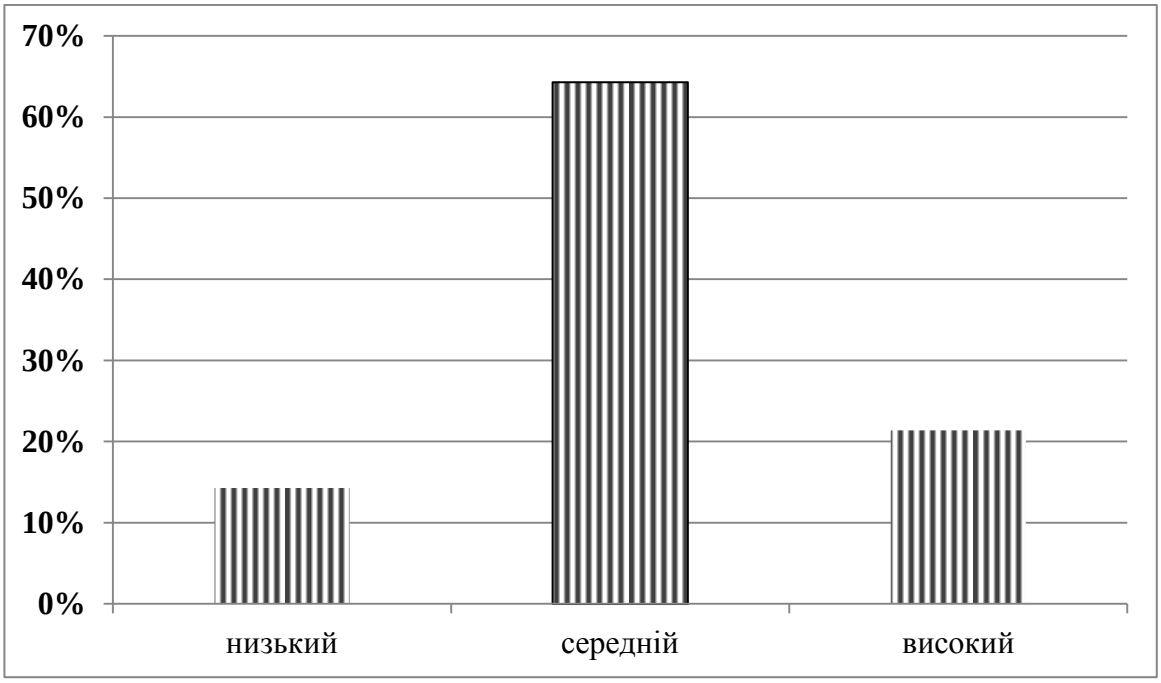

Рисунок 2.4. – Результати проведення групової дискусії з внутрішньо переміщеними особами

Отже, групова дискусія виявила різний рівень комунікативних навичок серед ВПО. Значна частина учасників проявила високу активність, конструктивність і здатність до ефективного діалогу, тоді як інші потребують подальшого розвитку навичок аргументації та впевненості у спілкуванні. Загалом більшість учасників (середній рівень) змогли продемонструвати базові комунікативні здібності, проте для успішної соціальної інтеграції їм необхідно покращити навички ефективного слухання та конструктивної взаємодії.

Таким чином, нами було продіагностовано ВПО за трьома критеріями.

1) Когнітивний критерій. Виявлено, що більшість ВПО мають базові знання щодо своїх прав, обов’язків та соціальних норм нової громади. Високий рівень знань продемонстрували ті, хто активно цікавився можливостями інтеграції, самоосвітою та правовою підтримкою. Водночас, частина

респондентів зіткнулася з труднощами у застосуванні отриманих знань на практиці через низьку впевненість у собі або брак відповідної інформації.

2) Емоційний критерій. Респонденти з високим рівнем емоційної компетентності демонстрували стійкість до стресових ситуацій, здатність до саморегуляції та розвиток емпатії, що сприяло їхній адаптації до нового середовища. Однак частина опитаних виявила труднощі у розпізнаванні емоцій інших людей та збереженні емоційного контролю під час конфліктів, що знижувало їхню ефективність у соціальних взаємодіях.

3) Поведінковий критерій. Учасники з високим рівнем поведінкової компетентності активно брали участь у комунікації, демонстрували вміння аргументувати позиції, будувати конструктивний діалог та уникати конфліктів. У той же час, респонденти з низьким рівнем мали труднощі з ініціативністю, інтеграцією у громаду та вирішенням міжособистісних конфліктів, що ускладнювало їхню адаптацію.

Для визначення загальних рівнів сформованості соціальної компетентності ВПО нами було узагальнено результати діагностування за кожним критерієм та отримано наступні результати (рис. 2.5.).

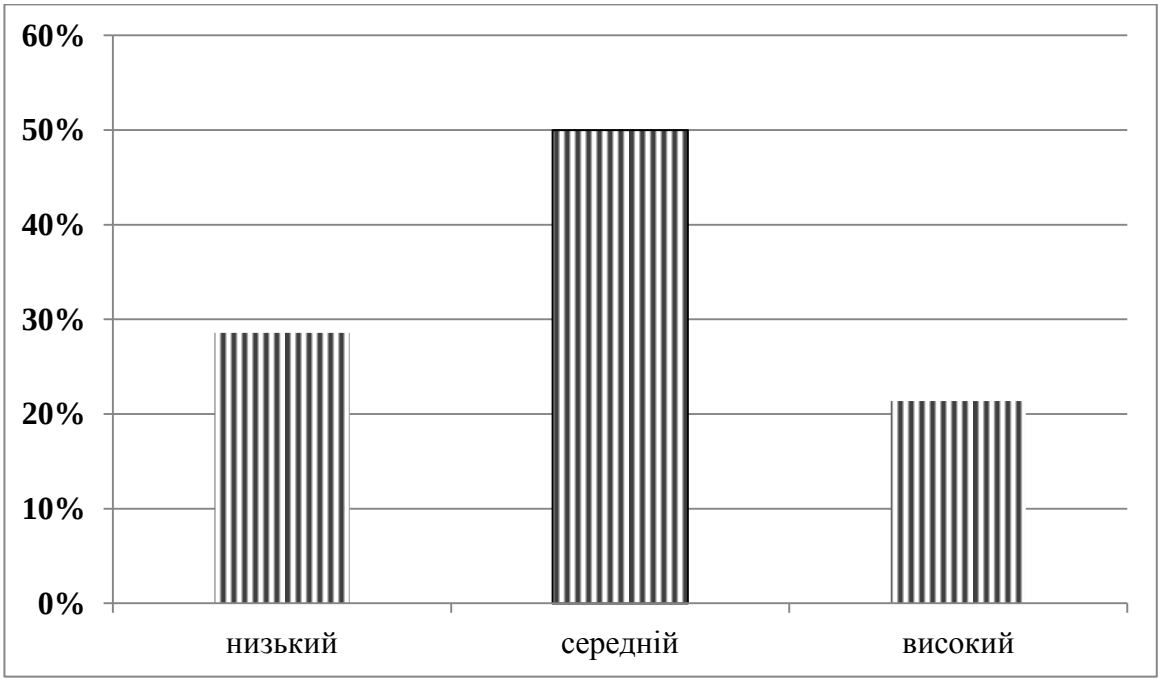

Рисунок 2.5. – Рівні сформованості соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб

Низький рівень соціальної компетентності мають 28,6% досліджуваних внутрішньо переміщених осіб. У них спостерігається брак знань щодо соціальних норм та прав, труднощі у регуляції емоцій, пасивність у комунікації та слабка ініціативність. Ці досліджувані найбільше потребують підтримки у процесі інтеграції та соціалізації.

До середнього рівня соціальної компетентності віднесено 57,1% досліджуваних. У них спостерігається часткова сформованість когнітивних, емоційних та поведінкових навичок. Внутрішньо переміщені особи з цим рівнем демонструють базову адаптацію до громади, але потребують подальшого розвитку комунікативних навичок, стійкості до стресу та ефективності в соціальних взаємодіях.

Високий рівень соціальної компетентності виявлено у 21,4% досліджуваних внутрішньо переміщених осіб. Респонденти з високим рівнем соціальної адаптації впевнено адаптуються до нового середовища, активно беруть участь у житті громади, ефективно вирішують конфлікти та демонструють здатність до саморозвитку.

Таким чином, результати проведеного дослідження свідчать про те, що лише невелика частина серед досліджуваних внутрішньо переміщених осіб мають високий рівень соціальної компетентності, необхідний для успішної адаптації. Для підвищення цього показника доцільно використовувати засоби соціального проєктування, які забезпечують комплексний підхід до формування когнітивних, емоційних та поведінкових навичок. Такі засоби можуть включати тренінги, групові дискусії, рольові ігри, ситуаційні вправи та проєктні заходи, спрямовані на розвиток саморегуляції, комунікативних здібностей та інтеграції у нове середовище. Впровадження соціального проєктування дозволить створити умови для ефективної інтеграції внутрішньо переміщених осіб, зменшення соціальної напруженості та підвищення рівня їхньої самореалізації.

2.3. Розробка соціального проєкту для формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб

Соціальний проєкт – це сплановане нововведення, спрямоване на створення, удосконалення або підтримку матеріальних чи духовних цінностей у суспільстві. Він має чіткі часові, просторові та ресурсні межі й характеризується позитивним впливом на соціум, що визнається важливим і значущим для людей [4].

Соціальний проєкт: «Інтеграція через взаємодію»

Через військові дії та вимушене переселення багато ВПО стикаються з труднощами соціальної адаптації, включаючи:

- низький рівень соціальної компетентності: брак знань про свої права, обов'язки, соціальні норми нових громад та механізми адаптації ускладнює інтеграцію;
- емоційна вразливість та стрес: відчуття психологічного навантаження, яке пов'язане з втратою домівки, звичного середовища, соціальних зв'язків, що впливає на здатність до саморегуляції, подолання стресу та конструктивної взаємодії;
- комунікаційні бар'єри: невміння ефективно спілкуватися з представниками громади та іншими ВПО, низька активність у суспільному житті сприяють ізоляції;
- конфлікти у новому середовищі: нерозуміння соціальних норм, брак емпатії та конструктивних стратегій вирішення конфліктів можуть ускладнювати взаємодію з місцевим населенням.

Проєкт спрямований на подолання комплексної проблеми соціальної ізоляції та труднощів адаптації внутрішньо переміщених осіб, які виникають через низький рівень соціальної компетентності. Належне розв'язання цієї проблеми сприятиме формуванню гармонійних стосунків між внутрішньо переміщеними особами та місцевими громадами, а також створенню умов для їхнього саморозвитку, активної участі у суспільному житті та побудови нових

соціальних зв’язків.

Проєкт є актуальним у контексті масштабного внутрішнього переміщення внаслідок війни, що створює виклики для соціальної згуртованості, економічної стабільності та психологічного добробуту.

Мета проєкту: формування та розвиток соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб шляхом залучення їх до інтеграційних, освітніх та комунікаційних активностей у нових громадах.

Завдання проєкту:

1. Підвищити рівень знань ВПО про їхні права, обов’язки та соціальні норми громади.
2. Розвинути навички емоційної саморегуляції, емпатії та ефективного спілкування.
3. Створити умови для активної взаємодії внутрішньо переміщених осіб з місцевою громадою.
4. Залучити ВПО до суспільно корисних ініціатив і стимулювати їхню інтеграцію у соціальне життя.

Цільова аудиторія: внутрішньо переміщенні особи віком від 18 до 55 років, які проживають у нових громадах і мають труднощі із соціальною адаптацією.

Учасники проєкту: соціальні педагоги, психологи, юристи, волонтери, місцеві органи влади, громадські організації.

Проєкт передбачає використання інтерактивних методів і спрямований на створення гармонійного середовища для соціальної інтеграції та розвитку компетентності ВПО.

Тривалість проєкту: 6 місяців із можливістю продовження.

Реалізацію проєкту забезпечують три етапи: підготовчий, основний та завершальний.

І. Підготовчий етап.

На цьому етапі передбачено створення основи для ефективної реалізації проєкту. Підготовчий етап включає такі основні заходи:

1) Аналіз потреб та особливостей ВПО.

Аналіз дозволяє глибше зрозуміти ситуацію, у якій перебувають внутрішньо переміщені особи, а також визначити основні напрями їхньої підтримки. На цьому етапі здійснюється вивчення соціальних, психологічних та економічних аспектів життя ВПО. Особливу увагу приділяють тому, як переміщені особи адаптуються до нових умов, які труднощі переживають у процесі інтеграції в громаду, а також які ресурси вони мають або яких їм бракує для ефективної соціалізації.

Для збору даних використовуються такі методи, як опитування, глибинні інтерв'ю, фокус-групи та анкетування. Це дозволяє отримати об'єктивну інформацію про потреби внутрішньо переміщених осіб в різних сферах: від психологічної підтримки до отримання правової допомоги або доступу до освіти та працевлаштування. Також враховуються культурні, мовні та соціальні особливості громади, до якої інтегруються ВПО, щоб уникнути потенційних конфліктів чи непорозумінь. Аналіз отриманих даних дозволяє виявити конкретні прогалини в соціальній підтримці, на які слід звернути увагу в межах проєкту.

Окрім цього, особливу увагу приділяють вивченню рівня сформованості соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб. Це включає оцінку їхньої здатності до комунікації, саморегуляції та вирішення конфліктів. Виявлення сильних і слабких сторін допомагає адаптувати проєктні заходи до реальних потреб учасників. Таким чином, етап аналізу потреб є не лише початковою, а й базовою основою для подальшої успішної реалізації всіх компонентів проєкту.

2) Формування команди проєкту.

Ефективність реалізації ініціативи значною мірою залежить від професіоналізму, злагодженості та мотивації учасників команди. На цьому етапі здійснюється підбір фахівців різних профілів, які володіють необхідними знаннями та навичками для досягнення цілей проєкту. До складу команди можуть входити соціальні працівники, психологи, юристи, фасилітатори,

представники місцевої громади, а також координатори, які відповідають за організацію та управління проєктом. Особлива увага приділяється залученню спеціалістів із досвідом роботи з ВПО, що дозволяє краще зрозуміти специфіку проблем цільової аудиторії.

У процесі формування команди важливо не лише врахувати професійні компетенції, а й забезпечити спільне бачення цілей і завдань проєкту. Для цього проводяться установчі зустрічі, під час яких обговорюються основні принципи роботи, очікувані результати та розподіл ролей. Також важливо створити атмосферу довіри й відкритого спілкування в колективі, адже це сприяє злагодженій роботі та оперативному вирішенню проблемних питань. Крім того, до роботи над проєктом можуть долучатися волонтери та представники самих ВПО, що не лише збагачує команду новими перспективами, а й сприяє посиленню довіри до ініціативи з боку цільової аудиторії..

3) Розробка програми заходів.

На цьому етапі детально плануються активності, які будуть спрямовані на досягнення визначених цілей. Програма заходів має бути багаторівневою, охоплюючи як освітній, так і практичний компонент. Наприклад, тренінги з розвитку навичок комунікації, майстер-класи з управління конфліктами, інтеграційні зустрічі з представниками місцевої громади, тематичні семінари про права та обов’язки ВПО та групові обговорення на актуальні соціальні теми. Важливо також врахувати різноманітність форматів роботи: від індивідуальних консультацій до групових активностей, щоб забезпечити залучення всіх учасників.

Особлива увага приділяється інтерактивності заходів, щоб забезпечити активну участь ВПО. Це можуть бути рольові ігри, симуляції реальних ситуацій, дискусії чи колективні проєкти, що сприяють розвитку соціальних навичок у реальному часі. Крім того, програма заходів має враховувати індивідуальні потреби учасників, які були виявлені під час аналізу їхніх запитів. Під час розробки програми встановлюються чіткі часові рамки, визначаються відповідальні за реалізацію окремих етапів і передбачаються

механізми моніторингу ефективності кожного заходу. Такий підхід дозволяє забезпечити комплексність і послідовність усіх активностей, спрямованих на підтримку та розвиток соціальної компетентності ВПО..

4) Інформаційна кампанія.

Цей етап спрямовано на привернення уваги до проблем внутрішньо переміщених осіб, підвищення обізнаності про їхні права, можливості та потреби, а також залучення до участі в заходах проєкту. Кампанія може включати створення та розповсюдження інформаційних матеріалів у вигляді буклетів, плакатів, статей у місцевих ЗМІ, а також активне використання соціальних мереж для поширення контенту, орієнтованого на різні цільові аудиторії. Важливим елементом є організація інформаційних сесій, зустрічей і публічних заходів, де громада може дізнатися про ініціативи проєкту.

5) Матеріально-технічна підготовка забезпечує створення необхідних умов для ефективної організації заходів. На цьому етапі здійснюється оцінка потреб у ресурсах, включаючи оренду приміщень для проведення тренінгів, майстер-класів чи групових зустрічей, а також забезпечення їх відповідним обладнанням, таким як проєктори, комп’ютери, меблі чи аудіовізуальні засоби. Особлива увага приділяється придбанню роздаткових матеріалів, підготовці навчальних посібників та методичних рекомендацій, а також друку рекламної продукції для поширення інформації про проєкт. Важливим елементом є забезпечення логістики, включаючи транспортні витрати, доставку необхідного обладнання та організацію харчування для учасників заходів. Етап матеріально-технічної підготовки також включає залучення партнерів або спонсорів, які можуть надати фінансову чи технічну підтримку, що дозволяє оптимізувати ресурси та підвищити якість реалізації проєкту.

6) Результат першого етапу.

На першому етапі проєкту отримується комплексна інформація, яка виступає основою для подальшого планування та реалізації заходів, спрямованих на формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб. Проведений аналіз потреб та особливостей ВПО дозволить

глибше зрозуміти їхні соціальні, емоційні та когнітивні труднощі, виявити основні бар’єри, що заважають інтеграції у нову громаду, а також визначити їхні очікування від участі в проєкті. Завдяки цьому вдасться створити реалістичний та ефективний план заходів, орієнтований на вирішення конкретних проблем цільової аудиторії.

Формується команда проєкту, до якої входять кваліфіковані спеціалісти, що мають досвід роботи у сфері соціальної адаптації, психологічної підтримки та організації тренінгових програм. Чітко розподіляються ролі та обов’язки між членами команди, що забезпечить узгодженість дій та відповідальність на кожному етапі реалізації.

Окрім того, визначаються ресурси, необхідні для ефективного проведення заходів, та створюється детальний перелік матеріально-технічних потреб. Проведена підготовка дозволить закласти основу для інформаційної кампанії, забезпечивши первинну зацікавленість потенційних учасників. В результаті, Перший етап завершується створенням чіткої дорожньої карти проєкту, що сприятиме його успішній реалізації.

II. Основний етап.

Етап містить три блоки: основний, інтеграційний та практичний.

1. Освітній блок включає навчальні тренінги та семінари, орієнтовані на розвиток когнітивних, емоційних і поведінкових аспектів соціальної компетентності. Учасники вивчають свої права та обов’язки відповідно до законодавства, отримують знання про соціальні норми й цінності нової громади. Проводяться заняття, спрямовані на розвиток емоційного інтелекту: здатності до саморегуляції, розпізнавання емоцій та емпатії. Особлива увага приділяється навчанню ефективним стратегіям спілкування та вирішення конфліктів. Заняття проходять у формі лекцій, групових дискусій, рольових ігор та інтерактивних вправ, що сприяють закріпленню отриманих знань і навичок.

Наведемо приклади занять.

Заняття 1 «Права та обов’язки внутрішньо переміщених осіб».

Мета: Ознайомити учасників із законодавчими аспектами, що регулюють статус ВПО, їхні права та обов’язки, а також розвинути навички їхнього захисту.

Форма проведення: лекція-дискусія.

Заняття містить:

1) Вступна частина. Ознайомлення з основними положеннями законодавства про ВПО (10 хв.).

2) Основна частина. Обговорення таких тем, як доступ до соціальних послуг, права на освіту, медичне обслуговування, житло та працевлаштування (використання презентації з ключовими фактами, обговорення практичних прикладів: «Що робити, якщо вам відмовляють у праві на соціальну допомогу?») (20 хв.).

3) Дискусія. Учасники діляться своїм досвідом взаємодії з органами влади та пропонують ідеї вирішення проблемних ситуацій (20 хв.).

4) Заключна частина. Відповіді на запитання, роздача інформаційних буклетів (10 хв.).

Заняття 2 «Розвиток емоційного інтелекту: емпатія та саморегуляція».

Мета: розвинути в учасників навички розпізнавання емоцій, співчуття та ефективної емоційної саморегуляції у стресових ситуаціях.

Форма проведення: тренінг із використанням рольових ігор.

Заняття містить:

1) Вступна частина. Пояснення концепції емоційного інтелекту, його значення для адаптації у нових соціальних умовах (10 хв.).

2) Основна частина:

Вправа «Розпізнай емоцію». Учасникам показують фотографії людей із різними емоційними станами, вони мають описати, що бачать (10 хв.).

Рольова гра «Конфлікт на роботі». Учасники працюють у парах, моделюючи ситуацію, де одна людина висловлює невдоволення, а інша має заспокоїти її, використовуючи навички емпатії (20 хв.).

Групове обговорення, де учасники діляться своїм досвідом і аналізують

власні реакції під час вправ (10 хв).

3) Заключна частина. Підбиття підсумків і рекомендації щодо саморегуляції в повсякденному житті (10 хв.).

2. Інтеграційний блок передбачає організацію заходів, що сприяють соціальній інтеграції ВПО у громаду. Учасники беруть участь у культурних, спортивних та освітніх подіях, які організовуються спільно з місцевими жителями. Проводяться воркшопи та зустрічі з представниками місцевої влади, громадських організацій та бізнесу. Основна мета – створити платформу для взаємодії, спільного вирішення проблем і побудови довірливих стосунків між ВПО та громадою. Учасники отримують можливість обмінюватися досвідом, знаходити спільні інтереси та формувати нові соціальні зв’язки.

3. Практичний блок акцентується на застосуванні отриманих знань і навичок у реальних чи змодельованих умовах, що дозволяє учасникам закріпити теоретичний матеріал через досвід. Завдяки рольовим іграм, ситуаційним вправам та груповим дискусіям ВПО мають можливість не лише оцінити власну готовність до взаємодії в соціальному середовищі, але й відпрацювати ефективні моделі поведінки в конфліктних чи стресових ситуаціях. Такі заходи допомагають зняти емоційну напругу, сприяють розвитку емпатії та впевненості у своїх силах, а також покращують навички комунікації, що є ключовими для успішної інтеграції у нову громаду.

Наведемо приклади кількох заходів.

1) Рольова гра «Конфлікт у громаді».

Мета: навчити учасників вирішувати конфліктні ситуації конструктивно.

Учасники розділяються на групи та отримують ролі (представник місцевої громади, ВПО, представник місцевої влади тощо). Групам надається опис конфліктної ситуації, наприклад, суперечки щодо використання спільного простору. Учасники мають обговорити ситуацію та знайти компромісне рішення.

В результаті учасники практикують навички переговорів, аргументації та вирішення конфліктів.

2) Круглий стіл: «Співпраця у громаді».

Мета: створити простір для обговорення актуальних соціальних питань та пошуку спільних рішень.

Учасники разом із представниками громади та місцевої влади обговорюють виклики, з якими стикаються ВПО, та можливості для співпраці.

В результаті учасники розвивають комунікативні навички, знайомляться з потребами громади та отримують можливість запропонувати свої ідеї.

3) Ситуаційна вправа: «Організація заходу для громади».

Мета: сприяти розвитку командної роботи та ініціативності.

Учасники разом планують захід (наприклад, ярмарок, культурний вечір або екологічну акцію) для громади, враховуючи потреби та інтереси місцевих жителів.

В результаті учасники вчаться працювати в команді, знаходити компроміси та брати на себе відповідальність за організацію і проведення подій.

ІІІ. Завершальний етап.

Етап проєкту включає три ключові напрями, спрямовані на підсумування, аналіз та забезпечення сталості результатів.

1) Оцінка результатів.

На цьому етапі проводиться аналіз змін у рівні соціальної компетентності учасників проєкту. Це включає повторне тестування та анкетування, щоб визначити, наскільки ефективними були застосовані методи та заходи. Зібрані дані аналізуються для визначення рівня прогресу за когнітивним, емоційним і поведінковим критеріями. Особлива увага приділяється порівнянню початкових і кінцевих результатів, що дозволяє виявити ключові тенденції та успіхи. Окрім того, збирається якісний зворотний зв’язок від учасників, який доповнює кількісні дані.

2) Презентація результатів.

Організовується підсумкова зустріч, яка об’єднує учасників проєкту, представників місцевої громади, влади та партнерів. На цій зустрічі

презентуються досягнення проєкту, включаючи історії успіху окремих учасників, результати заходів та статистичний аналіз. Це не лише підкреслює важливість виконаної роботи, але й сприяє подальшому залученню громади та налагодженню партнерств. Також учасники діляться власними враженнями та пропозиціями, що допомагає створити позитивну атмосферу взаєморозуміння.

3) Підготовка рекомендацій.

На основі зібраних даних та досвіду реалізації проєкту розробляються рекомендації для подальшої інтеграції ВПО у громаду. Вони можуть включати пропозиції щодо додаткових заходів, стратегій підтримки та розвитку соціальної компетентності. Ці рекомендації надаються місцевим органам влади, громадським організаціям та іншим зацікавленим сторонам для подальшого використання. Важливим аспектом є підготовка матеріалів, які можуть бути масштабовані та адаптовані для інших регіонів або цільових груп.

Очікувані результати реалізації проєкту:

1. Зростання рівня соціальної компетентності у учасників.
2. Формування позитивної взаємодії між внутрішньо переміщеними особами та громадою.
3. Підвищення активності внутрішньо переміщених осіб у соціальному житті громади.
4. Поширення успішного досвіду у інших громадах.

Отже, впровадження проєкту допоможе підвищити рівень соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб через формування у них навичок ефективної комунікації, саморегуляції емоцій, емпатії та конструктивного вирішення конфліктів. Завдяки інтеграції у життя громади, учасники проєкту зможуть успішно адаптуватися до нових умов, знизити рівень соціальної ізоляції та підвищити свою активність у суспільстві. Крім того, проєкт сприятиме створенню умов для діалогу між ВПО, місцевою громадою та органами влади, що забезпечить сталість досягнутих результатів і посилить згуртованість громади в цілому.

2.4. Рекомендації з формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб

У сучасному світі формування соціальної компетентності є одним із найважливіших завдань у процесі особистісного розвитку та кваліфікації. Соціальна компетентність визначається не тільки здатністю ефективно спілкуватися з оточуючими, але й здатністю адаптуватися до різних ситуацій, розуміти та сприймати емоції та потреби інших людей.

Основними аспектами формування соціальної компетентності є розвиток емоційного інтелекту, уміння спілкуватися, встановлювати контакти з іншими, робити вибір, приймати рішення та виконувати соціальні ролі. Кожен із цих аспектів вимагає особливої уваги та підходу, оскільки вони взаємопов’язані та впливають один на одного.

У суспільстві зростає значимість соціальної компетентності як ключової навички для успішної взаємодії з іншими людьми. Вміння ефективно спілкуватися, розуміти та приймати інших, вирішувати конфлікти та знаходити компроміси важливі для досягнення успіху в особистому та професійному житті. Тому формування соціальної компетентності є необхідним етапом у розвитку кожної особистості.

Формування соціальної компетентності у внутрішньо переміщених осіб є особливо важливим, оскільки цей процес допомагає їм адаптуватися до нових соціальних умов після переміщення, відновити соціальні зв’язки та ефективно взаємодіяти в новому середовищі. ВПО часто стикаються з труднощами в інтеграції в місцеві громади через культурні, економічні та психологічні бар’єри. Вміння будувати ефективні соціальні зв’язки, справлятися з емоційними труднощами, а також адаптуватися до різних соціальних ситуацій, є важливими чинниками для їхнього соціального та психологічного благополуччя.

Розробка рекомендацій щодо формування соціальної компетентності у ВПО є необхідною для створення підтримуючого середовища, яке дозволить їм

не тільки інтегруватися в нові умови, а й стати активними учасниками соціального життя громади. Ці рекомендації допоможуть розв'язувати проблеми, з якими стикаються ВПО, такі як соціальна ізоляція, стрес, невизначеність щодо майбутнього, і сприятимуть їхній особистісній та професійній адаптації.

Отже, надамо наступні рекомендації щодо формування соціальної компетентності у внутрішньо переміщених осіб.

1. Психологічна підтримка.

Рекомендуємо створити спеціалізовані програми психологічної підтримки для внутрішньо переміщених осіб, що включають індивідуальні консультації, групові терапії та психологічні тренінги. Важливо забезпечити доступ до професійних психологів, які мають досвід роботи з людьми, які пережили травматичні події, такі як війна та насильницьке переміщення. Такі програми мають на меті не лише зниження рівня стресу та тривожності, але й сприяння емоційному відновленню та психічному здоров'ю ВПО. Психологи можуть застосовувати різноманітні терапевтичні підходи, такі як когнітивно-поведінкова терапія, арт-терапія або методи релаксації, щоб допомогти внутрішньо переміщеним особам зняти емоційне напруження, відновити впевненість у собі та навчитися справлятися з психологічними наслідками травми.

Також варто впровадити групові сесії, де учасники можуть обмінюватися досвідом та підтримувати одне одного. Це може стати важливим фактором для соціалізації ВПО, оскільки часто вони відчувають себе ізольованими через пережиті труднощі. Організація груп підтримки дозволить створити безпечне середовище для відкритого обговорення емоцій, подолання почуття страху і самотності. Крім того, важливим аспектом є навчання адаптаційним технікам, таким як стрес-менеджмент, техніки подолання тривожності та депресії, що дозволить ВПО краще справлятися з психологічними викликами, які виникають в нових соціальних умовах. Рекомендується також забезпечити постійну підтримку у вигляді «гарячих ліній» або онлайн-консультацій, що дозволить

оперативно надати психологічну допомогу в разі потреби.

2. Тренінги з розвитку соціальних навичок.

Розробка та впровадження серії тренінгів, спрямованих на розвиток ключових соціальних навичок, таких як ефективне спілкування, активне слухання, вирішення конфліктів та прийняття рішень допоможе внутрішньо переміщеним особам не лише покращити їхню здатність до взаємодії з іншими людьми, а й освоїти важливі навички, необхідні для їх соціальної адаптації. Програми тренінгів повинні бути різноманітними та враховувати індивідуальні потреби учасників, зокрема вікові та культурні особливості. Тренери можуть використовувати методи, що стимулюють активну участь, такі як рольові ігри, дискусії, групові вправи, що дозволяє ВПО набувати практичних навичок у реальних ситуаціях.

Зокрема, тренінги з ефективного спілкування дозволяють ВПО навчитися не тільки чітко виражати свої думки, а й краще розуміти думки та почуття інших, що є основою для побудови гармонійних міжособистісних відносин. Важливим аспектом є навчання активному слуханню – здатності уважно вислухати іншого без перебивань, що сприяє створенню атмосфери взаємної поваги та довіри. Тренінги з вирішення конфліктів допоможуть ВПО розвивати навички мирного врегулювання суперечок, пошуку компромісу та ефективного управління емоціями в конфліктних ситуаціях, що є важливим для успішної інтеграції в нові соціальні групи.

Крім того, тренінги повинні включати вправи на розвиток соціальної адаптації та зміцнення міжособистісних зв’язків. Наприклад, тренінги, що орієнтовані на групову діяльність та спільне вирішення завдань, сприяють розвитку командної роботи, підвищують здатність працювати з іншими людьми, знаходити спільну мову та домовлятися. Важливо також акцентувати увагу на розвитку емоційного інтелекту, оскільки вміння розпізнавати та регулювати власні емоції, а також розуміти емоції інших, є необхідною умовою для ефективної соціалізації в новому середовищі. Програми тренінгів мають постійно оновлюватися та адаптовуватися під актуальні потреби ВПО, а також

проводитися в доступних формах, таких як онлайн-курси або мобільні платформи, що дозволить максимально охопити широку аудиторію.

3. Соціальне інклюзивне середовище.

Створення і підтримку соціального інклюзивного середовища для внутрішньо переміщених осіб, яке сприятиме їхній успішній інтеграції в нові громади та соціальні структури. Це можна досягти через організацію різноманітних соціальних та культурних заходів, які сприяють взаємодії ВПО з місцевими жителями, що допоможе зламати бар’єри та подолати відчуття ізоляції. Одним з ефективних підходів є проведення спільних зустрічей, культурних фестивалів, ярмарків та тематичних вечорів, на яких ВПО зможуть поділитися частинками своєї культури, традицій та історії, а також познайомитися з культурою нової громади.

Важливим елементом є створення платформ для волонтерської діяльності, що дозволяє ВПО брати активну участь у житті громади, а також отримувати підтримку від місцевих жителів. Волонтерські ініціативи не тільки сприяють соціалізації, а й допомагають ВПО отримати нові навички, встановити соціальні зв’язки та відчути себе важливою частиною суспільства. Це також дає можливість місцевим жителям більш активно включатися у процес підтримки та інтеграції ВПО, що допомагає налагоджувати міжособистісні відносини і сприяє зростанню довіри.

Важливо створювати простори для взаємодії та соціалізації, наприклад, центри громадської активності або клуби за інтересами, де ВПО можуть зустрічатися, обговорювати спільні проблеми та підтримувати одне одного. Важливо, щоб ці простори були відкритими для всіх членів громади і надавали рівні можливості для участі у соціальному житті. Створення таких просторових та соціальних ініціатив допоможе не тільки ВПО адаптуватися, а й сприятиме зміцненню соціальної згуртованості в цілому, запобігаючи виникненню конфліктів та ізоляції окремих груп населення.

Для сприяння інклюзії, необхідно проводити освітні кампанії серед місцевих жителів, спрямовані на підвищення їхньої обізнаності про проблеми

ВПО, їхні права та потреби. Це дозволить зменшити стереотипи та упередження, забезпечить позитивне сприйняття ВПО та сприятиме створенню більш відкритого, підтримуючого середовища для всіх учасників громади.

4. Освітні програми з правової грамотності

Рекомендуємо впроваджувати освітні програми, орієнтовані на підвищення правової грамотності внутрішньо переміщених осіб. Такі програми повинні охоплювати основні правові аспекти, що стосуються їхніх прав і обов'язків у новому середовищі, зокрема, прав на соціальний захист, житло, медичну допомогу та освіту. ВПО часто стикаються з юридичними проблемами, пов'язаними з оформленням документів, отриманням допомоги чи доступом до соціальних послуг, тому надання їм чіткої і зрозумілої інформації про їхні права є необхідним кроком для полегшення їхньої адаптації. Програми можуть включати лекції, семінари, вебінари, а також індивідуальні консультації з юристами, що дозволяють кожному учаснику отримати точні відповіді на свої питання та зрозуміти свої юридичні права та можливості.

Такі освітні ініціативи можуть включати практичні заняття, на яких ВПО навчаться заповнювати юридичні документи, отримувати консультації щодо вирішення правових проблем і звертатися за допомогою до відповідних органів. Окрім того, можна розробити спеціалізовані мобільні додатки або онлайн-курси, які надаватимуть доступ до інформації про правові питання, а також дозволятимуть звертатися за юридичною допомогою. Це створить зручну та доступну платформу для ВПО, що дозволить їм швидше орієнтуватися в правових питаннях, уникати помилок при оформленні документів та забезпечити захист своїх прав у новому соціальному середовищі.

5. Інтеграційні заходи у громаді.

Організувати та активно підтримувати інтеграційні заходи, які сприятимуть гармонійній адаптації внутрішньо переміщених осіб до місцевих громад. Важливо створювати умови для прямої взаємодії ВПО з місцевими жителями через спільні соціальні, культурні та освітні заходи. Це можуть бути культурні фестивалі, виставки, спортивні турніри, благодійні акції та інші

заходи, які дозволяють ВПО відчути себе частиною нової громади та знайти підтримку серед місцевих жителів. Такі заходи допомагають зламати бар'єри недовіри та упереджень, що можуть виникнути через різницю в досвіді, культурі та соціальному становищі. Вони також сприяють розвитку соціальних зв'язків, налагодженню взаємодії між місцевим населенням та ВПО, створюючи атмосферу взаєморозуміння та підтримки.

Завдяки інтеграційним заходам, ВПО мають можливість не тільки краще пізнати місцеві традиції та культуру, а й поділитися власним досвідом, що також сприяє розвитку багатокультурної середовища в громаді. Організація соціальних клубів, громадських груп за інтересами чи волонтерських ініціатив дає можливість ВПО активніше включатися в громадське життя, брати участь у вирішенні місцевих проблем, будувати нові зв'язки та адаптуватися до соціальних норм нової громади. Важливо також організовувати програми наставництва, де місцеві жителі можуть стати менторами для ВПО, надаючи їм поради з адаптації, правових питань та соціальної інтеграції. Це дозволяє створити міцні зв'язки на рівні індивідуальних контактів та сприяє більш ефективному соціальному включенню..

6. Інформаційна підтримка.

Створення ефективних систем інформаційної підтримки для внутрішньо переміщених осіб дозволять швидко отримувати актуальну інформацію щодо доступних соціальних послуг, правових питань, можливостей працевлаштування та навчання. Важливо забезпечити ВПО доступ до різноманітних інформаційних каналів, таких як вебсайти, мобільні додатки, гарячі лінії, брошури та інформаційні стенди в громадських місцях. Особливо важливою є підтримка на ранніх етапах адаптації, коли ВПО можуть не знати, до яких організацій звертатися за допомогою, а також мати обмежений доступ до актуальної інформації через мовні чи технологічні бар'єри. Інформаційні кампанії можуть проводитись як онлайн, так і офлайн, з використанням місцевих ЗМІ, громадських організацій, соціальних мереж та місцевих центрів допомоги. Це допоможе знизити рівень стресу та невизначеності серед ВПО,

дасть їм необхідні знання для ефективної інтеграції в нове середовище і дозволить максимально використовувати надані ресурси та можливості..

7. Підтримка професійного розвитку

Розробка програм підтримки професійного розвитку для внутрішньо переміщених осіб сприятиме їхній адаптації на ринку праці та розвитку кар'єрних можливостей. Це можуть бути курси підвищення кваліфікації, тренінги з розвитку професійних навичок, а також програми перепідготовки, орієнтовані на затребувані спеціальності в новому регіоні. ВПО, які втратили роботу або змушені змінити професійну діяльність через переїзд, часто стикаються з труднощами у пошуку роботи, тому необхідно створити доступ до професійного навчання, яке дозволить не лише покращити їхні кваліфікаційні характеристики, а й освоїти нові навички, що відповідають вимогам ринку праці. Важливо також забезпечити підтримку у формуванні резюме, розвитку навичок самопрезентації, проходженні співбесід і використанні сучасних платформ для пошуку роботи. Підтримка професійного розвитку може також включати стажування, програми наставництва або співпрацю з місцевими підприємствами, які готові працевлаштувати ВПО, що дозволяє їм набувати практичного досвіду та інтегруватися в професійне середовище нового регіону..

8. Співпраця з громадськими організаціями та органами влади.

Розвивати тісну співпрацю між внутрішньо переміщеними особами, громадськими організаціями та органами влади для забезпечення комплексної підтримки в процесі їх інтеграції та адаптації в нових громадах. Громадські організації можуть відігравати ключову роль у наданні соціальної та правової допомоги, організації культурних та освітніх заходів, а також у просуванні прав ВПО. Спільні ініціативи з органами влади допоможуть налагодити ефективні механізми доступу ВПО до державних послуг, таких як соціальний захист, медичне обслуговування, освіта та житло. Співпраця з місцевими органами влади дає можливість створити спеціалізовані центри для ВПО, які будуть слугувати інформаційними, консультаційними та соціальними хабами.

Забезпечення ефективної комунікації між громадськими організаціями,

місцевими органами влади та ВПО дозволить оперативно реагувати на потреби цих осіб і оперативно вирішувати питання, що виникають. Програмами підтримки повинні активно користуватися не лише державні органи, а й місцеві підприємства та бізнес, що можуть сприяти працевлаштуванню ВПО. Важливим є також включення місцевих жителів у процес інтеграції, через організацію взаємодії з ВПО через платформи громадських ініціатив або соціальних підприємств.

9. Стимулювання активної громадянської позиції

Вважаємо за потрібне активно заохочувати внутрішньо переміщених осіб до участі в громадському житті та розвитку своєї активної громадянської позиції. Це можна досягти через організацію програм, які сприяють залученню ВПО до волонтерської діяльності, участі в громадських ініціативах, екологічних проектах або соціальних кампаніях. Заохочення до активної участі в місцевих виборах, організації публічних заходів, засідань місцевих рад, а також ініціатив, що спрямовані на вирішення соціальних та культурних проблем, дозволяє ВПО відчути свою важливість і приналежність до громади. Це не лише сприяє розвитку соціальних зв’язків та адаптації, а й дозволяє ВПО відігравати активну роль у процесах прийняття рішень, що безпосередньо впливають на їхнє життя та оточення.

10. Соціальні проєкти та волонтерська діяльність.

Рекомендуємо створювати можливості для внутрішньо переміщених осіб брати участь у соціальних проєктах та волонтерській діяльності, що допоможе їм інтегруватися в нові громади, а також надати відчуття корисності та належності до суспільства. Волонтерська діяльність дає ВПО можливість не тільки виявити свої сильні сторони, а й набути нових навичок, встановити соціальні зв’язки, а також активно долучитися до розв’язання соціальних проблем. Залучення ВПО до волонтерських ініціатив, таких як допомога малозабезпеченим, організація благодійних акцій, допомога в організації культурних заходів, дає можливість відчути себе важливою частиною спільноти.

Також важливо організовувати соціальні проєкти, спрямовані на розвиток місцевих громад, в яких ВПО можуть бути не лише отримувачами допомоги, але й активними учасниками, що ініціюють зміни. Це можуть бути ініціативи, пов’язані з покращенням інфраструктури, охороною навколишнього середовища, створенням культурних або освітніх програм для різних груп населення. Завдяки участі у таких проєктах ВПО зможуть не лише адаптуватися до нової реальності, але й внести позитивний вклад у розвиток нової громади, що сприятиме їх соціалізації та розвитку почуття належності.

Залучення до волонтерства і соціальних проєктів також дає можливість розвивати лідерські якості, організаторські здібності, покращувати комунікаційні навички, що є надзвичайно важливим для подальшої професійної адаптації. Тому підтримка таких ініціатив з боку органів влади, громадських організацій і місцевих підприємств, а також надання можливостей для навчання та розвитку в контексті волонтерської діяльності, є дуже важливою.

Отже, надані рекомендації забезпечать комплексну підтримку внутрішньо переміщених осіб, сприяючи їхній успішній адаптації та інтеграції в нові громади. Розвиток соціальної компетентності, психологічна підтримка, професійне навчання, інформаційна підтримка, а також активна участь у громадському житті через волонтерські ініціативи та соціальні проєкти дозволять ВПО не лише вирішувати актуальні проблеми, а й стати повноцінними учасниками соціального і культурного життя нових громад. Це допоможе створити умови для їхнього сталого розвитку, підвищення якості життя, а також сприятиме зміцненню соціальної єдності в Україні.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі представлено теоретичне узагальнення та експериментальне дослідження актуальної проблеми Формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб засобами соціального проектування.

Аналіз результатів дослідження дозволив дійти таких висновків.

1. У ході дослідження поняття «соціальна компетентність» в психолого-педагогічній літературі встановлено, що це складне багатокомпонентне явище, яке включає в себе такі основні складові, як комунікативні навички, емоційну адаптацію, здатність до прийняття соціальних ролей та етичну відповідальність у різних соціальних ситуаціях. Соціальна компетентність є невід'ємною частиною загального розвитку особистості, що забезпечує ефективну взаємодію з оточуючими, здатність до вирішення конфліктів та налагодження соціальних зв'язків.

У структурі соціальної компетентності виділено три основні компоненти: когнітивний, емоційний і поведінковий, які тісно взаємопов'язані та утворюють основу для ефективної соціалізації особистості. Когнітивний компонент включає знання соціальних норм і правил, що дозволяє особистості орієнтуватися в соціальному середовищі та приймати відповідні рішення. Емоційний компонент визначає здатність розпізнавати та адекватно реагувати на емоції інших, що важливо для успішного спілкування та встановлення міжособистісних зв'язків. Поведінковий компонент полягає в практичному застосуванні знань і емоцій у конкретних соціальних ситуаціях, що забезпечує ефективну взаємодію, виконання соціальних ролей та дотримання соціальних норм. Всі ці компоненти взаємодіють, забезпечуючи гармонійну інтеграцію особистості в різні соціальні контексти та успішну самореалізацію в суспільстві.

2. З'ясовано, що формування соціальної компетентності у внутрішньо

переміщених осіб має свої особливості, зумовлені їхнім життєвим досвідом, пов’язаним із втратою домівки, розривом соціальних зв’язків та необхідністю адаптації до нових умов життя. Ці обставини потребують спеціальних підходів, які враховують емоційні, когнітивні та поведінкові аспекти. Важливими є створення сприятливого середовища для розвитку навичок взаємодії та забезпечення психологічної підтримки. Крім того, формування соціальної компетентності у внутрішньо переміщених осіб вимагає індивідуального підходу, що включає врахування їхніх попередніх соціальних ролей, культурного досвіду та поточних потреб.

Соціальне проектування відіграє ключову роль у формуванні соціальної компетентності, забезпечуючи цілісний підхід до розвитку емоційного інтелекту, комунікативних навичок і поведінкових аспектів. Воно передбачає створення освітніх програм, тренінгів і підтримуючих мереж, які сприяють соціальній адаптації ВПО, підвищенню рівня їхньої самосвідомості та подоланню соціальних бар’єрів. Завдяки таким проектам можна ефективно зменшити соціальний стрес, забезпечити психологічну та соціальну підтримку, що значно покращить якість життя внутрішньо переміщених осіб та сприятиме їхній адаптації до нових умов життя.

3. Визначено критерії та показники сформованості соціальної компетентності у внутрішньо переміщених осіб: когнітивний (знання основних прав і обов’язків ВПО відповідно до законодавства; розуміння соціальних норм та цінностей нової громади, адаптація до місцевих умов; здатність до самоосвіти та здобуття нових знань), емоційний (здатність до саморегуляції емоцій в стресових або конфліктних ситуаціях, наприклад, під час адаптації до нових умов; розпізнавання та правильна інтерпретація емоційних сигналів інших людей, розвиток емпатії; вміння реагувати на емоційні виклики без агресії чи пасивності, зберігаючи контроль над собою), поведінковий (вміння ефективно комунікувати з представниками нової громади, іншими ВПО та місцевими органами влади; використання конструктивних стратегій для вирішення міжособистісних конфліктів).

На основі означених критеріїв та їх показників визначено й охарактеризовано три рівні соціальної компетентності внутрішньо-переміщених осіб: високий, середній та низький. Високий рівень характеризується гармонійною інтеграцією всіх компонентів компетентності, що дозволяє ВПО успішно адаптуватися та взаємодіяти в нових умовах. Середній рівень передбачає наявність базових соціальних навичок, проте потребує подальшого розвитку окремих компонентів. Низький рівень вказує на значні труднощі в соціалізації, недостатність знань, емоційної стабільності чи практичних навичок.

4. Експериментально виявлено, що більшість досліджуваних внутрішньо переміщених осіб демонструють середній рівень соціальної компетентності, який характеризується наявністю базових соціальних знань, певними успіхами в емоційній регуляції, але недостатнім розвитком практичних навичок для активної участі в соціумі.

Встановлено, що внутрішньо переміщені особи з низьким рівнем соціальної компетентності стикаються із труднощами в налагодженні соціальних контактів, мають низьку впевненість у власних силах та обмежені можливості для інтеграції. Натомість особи з високим рівнем соціальної компетентності демонструють ефективне використання знань, емоційний баланс та активну участь у громадському житті. Отримані результати підкреслюють важливість соціального проєктування як інструменту розробки програм підтримки, спрямованих на розвиток соціальних навичок, підвищення самооцінки та розширення можливостей соціальної взаємодії.

5. Розроблено соціальний проєкт, спрямований на формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб. Соціальне проєктування дозволяє врахувати специфічні потреби цієї категорії населення, такі як психологічна підтримка, розвиток комунікативних навичок, підвищення рівня правової грамотності та сприяння активній участі у громадському житті. У розробленому проєкті передбачено комплексний підхід, який охоплює індивідуальну роботу з внутрішньо переміщеними особами, групові тренінги,

інтеграційні заходи та створення умов для активного залучення до суспільної діяльності.

Особливу увагу у проєкті приділено розвитку ключових компонентів соціальної компетентності через освітні модулі, тренінги з емоційного інтелекту, рольові ігри, лекції та практичні заняття для опанування навичок ефективного спілкування. Передбачено інтеграційні заходи, такі як участь у волонтерських ініціативах, а також співпрацю з громадськими організаціями, органами влади та освітніми установами для підвищення ефективності реалізації проєкту. Це створює умови для успішної інтеграції ВПО в нове соціальне середовище, посилення почуття спільності та підвищення їхньої активності в громадському житті.

6. На основі проведеного дослідження розроблено рекомендації для організацій та установ щодо формування соціальної компетентності внутрішньо переміщених осіб. Рекомендації охоплюють створення підтримуючих освітніх програм, розвиток волонтерської діяльності, інтеграційні заходи в місцевих громадах, надання психологічної підтримки та посилення співпраці з громадськими організаціями та органами влади. Ці рекомендації можуть бути використані для ефективної інтеграції ВПО в нові соціальні середовища та забезпечення їхнього сталого розвитку.

Таким чином, мета роботи досягнута, завдання виконані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алєксєєнко Т. Ф., Гончар Л. В., Куниця Т. Ю., Бибик Д. Д. Вимушені переселенці : соціально-педагогічні проблеми і досвід підтримки : монографія. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 240 с.
2. Багрій В. Н. Критерії та рівні сформованості професійних умінь майбутніх соціальних педагогів. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету «Україна»*. 2012. № 6. С. 10-15.
3. Баранов В. В. Психолого-педагогічні умови формування соціальної компетентності виховання закладів соціальної реабілітації. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. 2011. № 13, ч. 5. С. 7-13.
4. Безпалько О. В. Соціальне проектування : навч. посіб. Київ : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. 128 с.
5. Білецький О. П. Культурна ідентичність, як умова соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в приймаючу громаду. *Сучасні виклики та актуальні проблеми науки, освіти, технологій та суспільства* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Біла Церква, 1 лист. 2023 р.). Біла Церква, 2023. Ч. 2. С. 66-67.
6. Бльок Н. В. Адміністративно-правові аспекти соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. *Juris Europensis Scientia*. 2023. Вип. 5. С. 55-59.
7. Боняк В. В. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб: сучасний стан та перспективи удосконалення. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 6. С. 20-22. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2023/1.pdf.
8. Бортнік С. М. Соціально-економічне проектування : курс лекцій. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. 116 с.
9. Васенко В. В., Красюк Л. В., Ковтун Н. І., Соціальна компетентність – одна із ключових компетентностей здобувачів початкової освіти. *Інноваційна педагогіка*. *Теорія та методика навчання.* 2023. Вип. 55. С. 57-63. URL:

http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/55/part_1/11.pdf.

10. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Перун, 2005. 1728 с.
11. Вербицька К., Карпенко Р. Забезпечення потреб вимушених переселенців на території України. *Прикарпатський юридичний вісник. Актуальні питання.* 2022. Вип. 4 (45). С. 66–69.
12. Гавриш Н. В. Орієнтація на розвиток суб'єктності студента у процесі підготовки професійно компетентних фахівців з дошкільної освіти. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2007. № 2. С 44-49.
13. Галімов А. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом. Хмельницький : Вид-во НАДСПУ, 2004. 376 с.
14. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.
15. Гончарова-Горянська М. В. Соціальна компетентність : поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів. *Рідна школа*. 2004. № 7-8. С. 71-74.
16. Григоренко І. О., Савельєва Н. М. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в сучасних умовах : навч. посіб.. Полтава : ПНПУ, 2017. 100 с.
17. Губарєва Д. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами проєктної діяльності : дис. … д-ра філос. : 011. Київ, 2021. 355 с.
18. Гундертайло Ю. Д. Організація соціально-психологічного супроводу внутрішньо переміщених осіб. *Наукові студії із соціальної та політичної психології.* 2019. Вип. 44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2019_44_7.
19. Данілова А. П. Соціальний проєкт як засіб формування та розвитку ініціативності учнівської молоді. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2013. Вип. 17 (1). С. 237-246.
20. Докторович М. Соціальна компетентність як наукова проблема. *Психологія і*

суспільство. 2009. № 3. С. 144-147.

21. Докторович М. О. Формування соціальної компетентності старшого підлітка з неповної сім'ї : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2007. 20 с.
22. Думанська О. Роль соціальної роботи у підтримці внутрішньо переміщених осіб у процесі їх реінтеграції. *Соціальна робота : становлення, перспективи, розвиток* : матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, курсантів та молодих вчених (м. Львів, 15 лист. 2024 р.). Львів, 2024. С. 30-33.
23. Жуков Б., Артеменко Н., Кравець С., Зінченко О. Проєкт «Hive» – менеджмент місць тимчасового перебування внутрішньо переміщених осіб. *Інтернаука*. 2022. № 7 (126). С.19-42.
24. Запорожан М. І., Іванова В. В. Проблема формування соціальної компетенції у дітей дошкільного віку. *Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції* : матеріали ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Мукачево, 25-26 жовт. 2018 р.). Мукачево, 2018. С. 140-143.
25. Іванова С. В. Критерії та показники розвитку професійної компетентності вчителів біології в закладах післядипломної педагогічної освіти. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. 2010. Вип. 52. С. 152-156.
26. Іващишин О. Проблеми надання соціальних послуг внутрішньо переміщеним особам в умовах воєнного стану. *Соціальна робота : становлення, перспективи, розвиток* : матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, курсантів та молодих вчених (м. Львів, 15 лист. 2024 р.). Львів, 2024. С. 33-38.
27. Кердивар В. В., Христенко В. Є. Синдром жертви у внутрішньо переміщених осіб із зони локального воєнного конфлікту. Харків : Національний університет цивільного захисту України, 2021. 143 с.
28. Киричук В. О., Єнотаєва Л. Є. Умови, принципи, особливості організації

соціально-педагогічного проектування. *Технології проектування в практиці роботи загальноосвітнього навчального закладу : теоретико-практичний аспект* : посібник / авт. кол-в: Киричук В. О., Неділько В. П., Руденко С. А., Прашко О. В., Смотрін В. О., Мельник М. Ю., Андросович К. А., Веселка Ю. Б., Давидова М. О. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2014. С 7-20.

29. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : посібник. Київ : «ЦП «КОМПРИНТ», 2017. 192 с.
30. Коляда С. М. Внутрішньо переміщені особи як об’єкт державної соціальної політики. *Проблеми управління суспільним розвитком в умовах криз та післякризового відновлення* : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (м. Київ, 21 лист. 2024 р.). Київ, 2024. С. 169-174.
31. Коляда Т., Коляда Н. Соціальне проєктування як творчий процес. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. Вип. 2 (7). С. 35-41. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/soc_robota_soc_osvita/2021_2/6.pdf.
32. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника : системний підхід. Київ : Стилос, 2000. 336 с.
33. Кравченко О. Соціальна компетентність особистості: сутність та структура. *Студентський науковий вісник кафедри педагогіки та менеджменту освіти.* 2019. Вип. 21, ч. 2. С. 53-59.
34. Лєпіхова Л. Соціально-психологічна компетентність у психологічній взаємодії. *Вища освіта України*. 2004. № 3. С. 16-21.
35. Лях В. В. Соціально-педагогічна робота із внутрішньо переміщеними особами та членами їхніх сімей. *Science, education, technology and society in the context of globalization* : *conference proceedings* (Tampere, Finland, March 2, 2024). Tampere, Finland : Scholarly Publisher ICSSH, 2024. С. 52-55. URL: https://www.researchgate.net/publication/378868916_Socialno-pedagogicna_robota_iz_vnutrisno_peremisenimi_osobami_ta_clenami_ihnih_simej
36. Льошенко О. А. Соціальна та емоційна компетентність: порівняльний

аналіз. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2012. Вип. 16. С. 157-162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2012_16_22.

37. Мамайко С. М. Соціальна компетентність учителя нової української школи. URL: https://vseosvita.ua/library/embed/0100813l-591c.doc.html.
38. Московчук О. С. Формування соціальної компетентності студентів вищих педагогічних навчальних закладів в умовах студентського самоврядування : дис. … канд. пед. наук : (д-ра філос.) 011. Вінниця, 2020. 330 с.
39. Мудрик А. Б. Соціальна компетентність особистості: постановка проблеми і теоретичні аспекти дослідження. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету.* 2011. Вип. 94. С 26-29.
40. Наливайко Л. Р., Орєшко А. Ф. Правові засади реалізації права внутрішньо переміщених осіб на працю : проблеми теорії та практики. *Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування* : матеріали наук. семінару (м. Дніпро, 8 груд. 2017 р.). Дніпро, 2018. 572 с.
41. Николаєва В., Пономарьова В. Соціальна адаптація ВПО у територіальній громаді за новим місцем проживання в умовах воєнного стану. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 1. 79-85.
42. Ніколаєску І. О. Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів: наук.-метод. посіб. Черкаси : ОІПОПП, 2014. 76 с.
43. Новий тлумачний словник української мови / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконіт, 1998. 351 с.
44. Онікієнко І., Братченко Л., Приходько О. Соціально-культурні проєкти як важливий чинник адаптації внутрішньо переміщених осіб та розвитку соціального підприємництва в умовах російсько-української війни. *Інформаційне суспільство і Природа у фокусі соціологічної аналітики :* колективна монографія / за наук. ред. А. Лобанової, Л. Калашнікової, І. Грабовець. Київ : Вид-во «Каравела», 2023. С. 250–271. URL: https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/7448
45. Павлюк Т. І., Середницька Л. П. Соціальна підтримка та соціальні послуги

внутрішньо переміщеним особам в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 50. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2370/2291

46. Педько К. В. Психологічні чинники відновлення соціального капіталу внутрішньо переміщених осіб : дис. … канд. психол. наук : 19.00.05. Київ, 2019. 296 с.
47. Песоцька Ю. Соціальна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. *Social Work and Education*. 2022. Vol. 9, № 1. P. 89-99.
48. Петько Л. В. Соціально-комунікативна активність підлітків : теорія і практика. Київ : ВМУРоЛ «Україна». 2010. 268 с.
49. Пометун О. І. Молодь обирає дію: соціальне проєктування – новий підхід до виховання молоді. *Метод проєктів : традиції, перспективи, життєві результати. Практико зорієнтований збірник*. Київ : Департамент, 2003. С. 327-333.
50. Поніманська Т. І. Основи дошкільної педагогіки : навчальний посібник. Київ : Абрис, 1998. 448 с.
51. Прашко О. В. Розвиток соціальної компетентності підлітків засобами проектування навчально-виховного процесу : дис. … канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2015. 312 с.
52. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. URL: http://www.https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text.
53. Романовська Л. І. Специфіка соціального проєктування у професійній діяльності соціальних працівників. *Інноваційна педагогіка. Теорія та методика навчання.* 2020. Вип. 21, Т. 3. С. 97-100.
54. Рябуха І. М. Управління розвитком соціальної компетентності учнів : зміст, структура, модель : посіб. Херсон : Грінь Д. С., 2011. 96 с.
55. Семез А. А. Соціально-педагогічне проектування : навчально-методичний посібник. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2012. 132 с.
56. Семигіна Т. В., Гусак Н. Є., Трухан С. О. Соціальна підтримка внутрішньо

переміщених осіб. *Український соціум*. 2015. № 2 (53). С. 65-72.

57. Скірко Р. Л. Формування соціальної компетентності майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2010. 250 с.
58. Смагіна Т. М. Поняття та структура соціальної компетентності учнів як наукова проблема. *Вісник Житомирського державного університету*. 2010. Вип. 50. С. 138-142.
59. Субіна О. О. Формування соціальної компетентності майбутніх викладачів в умовах професійної підготовки : монографія. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. 208 с.
60. Сударик О. Проектні технології формування соціальної компетентності учнів початкової школи. *Сучасна початкова освіта в поглядах молодих науковців* : матеріали ІІ туру Всеукр. конк. студ. наук. робіт зі спец. «Початкова освіта» (м. Вінниця, 15 квіт. 2021 р.). Вінниця, 2021. Вип. 9. С. 151-158.
61. Тюптя Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота (теорія і практика) : навч. посіб. Київ : ВМУРОЛ «Україна», 2004. 408 с.
62. Федько В. В. Соціальна компетентність учнів: поняття, структура, функції. *Актуальні проблеми психології*. 2019. Т. 10. С. 235-247. URL: http://appsychology.org.ua/data/jrn/v10/i33/24.pdf
63. Цирковникова І. Соціальні та психологічні метаморфози адаптації внутрішньо переміщених осіб, результати дослідження. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 2. С. 64-71.
64. Шахрай В. М. Соціальна компетентність особистості в науковій літературі. *Соціальні виміри суспільства*. 2008. Вип. 11. С. 352-362. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/28811/31-Shahray.pdf.
65. Шахрай В. М. Формування соціальної компетентності особистості як умови її якісно взаємодії з суспільством. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 7 (242), ч. ІІ. С. 53-59.
66. Bloom B. S., Engelhart M. D., Furst E. J., Hill W. H.. Taxonomy of Educational

Objectives, Handbook 1 : Cognitive Domain. New York : David McKay Co Inc. 1956. URL: https://docs.opendeved.net/lib/JQD8WS4P.

67. Steven R. Social Competence and Peer Status : Recent Advances and Future Directions. *Asher Child Development*. 1983. Vol. 54, № 6. P. 1427-1434.
68. White R. W. Motivation reconsidered : The concept of competence. *Psychological Review*. 1959. Vol. 66. P. 297-333.

ДОДАТКИ

Додаток А

Питання для бесід з внутрішньо переміщеними особами для визначення рівня соціальної компетентності за когнітивним критерієм

1. Знання основних прав і обов’язків ВПО.

Які права ви маєте як внутрішньо переміщена особа?

Які обов’язки ви повинні виконувати, перебуваючи в новому місці проживання?

Що таке реєстрація ВПО, і які документи вам потрібно для цього?

2. Знання законодавства щодо прав ВПО.

Які соціальні пільги можуть надаватися внутрішньо переміщеним особам за законодавством?

Як вам відомо, як захищати свої права як ВПО?

3. Розуміння соціальних норм нової громади.

Які місцеві традиції або соціальні норми вам вдалося зрозуміти після прибуття до нової громади?

Як ви адаптувалися до нових соціальних звичаїв та правил у вашому новому місці проживання?

4. Знання прав та обов’язків у новому соціальному середовищі.

Як вам вдалося налагодити контакт з місцевими жителями або органами влади?

Які соціальні послуги ви використовуєте в місцевій громаді?

5. Здатність до адаптації до нових умов.

Як ви справляєтеся з перехідними труднощами в новому місці проживання?

Як організовуєте своє повсякденне життя в нових умовах?

6. Вміння приймати і застосовувати соціальні норми.

Чи можете ви згадати ситуації, коли ви змушені були дотримуватися місцевих правил або норм?

Як ви ставитесь до місцевих правил і законів?

7. Знання соціальних служб та ресурсів для ВПО.

Які організації або програми для підтримки ВПО вам відомі в місцевості?

Як ви отримуєте доступ до медичних послуг, освіти або житла в новому регіоні?

8. Здатність до самоосвіти та здобуття нових знань.

Які курси чи програми навчання ви проходили або плануєте пройти для адаптації до нового середовища?

Чи маєте ви доступ до інформаційних ресурсів (книг, Інтернету, бібліотек) для здобуття нових знань?

9. Розуміння та взаємодія з місцевими адміністраціями та органами влади.

Які адміністративні процеси вам відомі для вирішення питань, пов’язаних з вашим статусом ВПО?

Як вам вдалося налагодити контакт з органами місцевої влади?

10. Знання культурних особливостей нового середовища.

Як ви дізналися про культурні особливості вашої нової громади?

Які культурні традиції чи заходи вам цікаві, і як ви берете в них участь?

Додаток Б

Тест для визначення рівня знань внутрішньо переміщених осіб

1. Яким документом визначається правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні?

a) Конституція України.

b) Закон України «Про правовий статус внутрішньо переміщених осіб».

c) Закон України «Про свободу слова».

d) Указ Президента України.

2. Які з нижченаведених прав належать внутрішньо переміщеним особам?

a) Право на безкоштовне навчання в школах.

b) Право на пільгове житло.

c) Право на медичну допомогу на рівні з громадянами.

d) Право на безкоштовне харчування.

3. Який орган відповідає за забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб в Україні?

a) Міністерство освіти і науки.

b) Міністерство юстиції.

c) Міністерство соціальної політики.

d) Міністерство охорони здоров’я.

4. Які з наступних прав ВПО обмежені у разі тимчасового розміщення в іншій країні?

a) Право на освіту.

b) Право на отримання соціальних пільг.

c) Право на працю.

d) Право на участь у виборах.

5. Які обов’язки ВПО повинні дотримуватись в країні тимчасового перебування?

a) Дотримуватися законів і норм соціальної поведінки.

b) Всі обов’язки ВПО зобов’язані виконувати лише державні органи.

c) ВПО не мають обов’язків у країні тимчасового перебування.

d) Лише обов’язок сплачувати податки.

6. Яким чином ВПО можуть отримати пільги на оплату житлово-комунальних послуг?

a) Через подання заявки на отримання статусу безробітного.

b) Подати заявку в органи соціального захисту за місцем проживання.

c) Оформити пільги через онлайн-сервіси банків.

d) Автоматично, без подання заяви.

7. Що таке «соціальна інтеграція» ВПО?

a) Процес тимчасового переселення на території іншої країни.

b) Взаємодія між переселенцями та місцевими жителями для створення гармонійного соціального середовища.

c) Лише забезпечення переселенців гуманітарною допомогою.

d) Створення окремих громад для ВПО.

8. Що є основною складовою соціальних норм нової громади?

a) Особисті переконання кожного члена громади.

b) Загальноприйняті правила поведінки, що формуються у спільноті.

c) Наявність допомоги від держави.

d) Відсутність будь-яких правил у новій громаді.

9. Яка з перерахованих норм є частиною соціальних звичаїв у нових громадах?

a) Обов’язкове носіння одягу певного кольору.

b) Вітання та визнання місцевих традицій та свят.

c) Заборона на спілкування з іншими громадами.

d) Необхідність використання лише певних мов.

10. В чому полягає основна проблема адаптації ВПО в новому соціальному середовищі?

a) Відсутність пільг та державної допомоги.

b) Відсутність досвіду спілкування з новими людьми та культурними

нормами.

c) Брак доступу до медичних послуг.

d) Проблеми із отриманням громадянства.

11. Як адаптація до нових культурних норм допомагає ВПО?

a) ВПО стають більш інтегрованими в нову громаду.

b) ВПО зберігають ізольованість і не мають потреби в адаптації.

c) Адаптація до нових культурних норм не є важливою.

d) ВПО відмовляються від знайомства з новою культурою.

12. Як місцеві органи влади можуть допомогти ВПО?

a) Надати пільги на оплату комунальних послуг.

b) Оформити документи на тимчасове перебування.

c) Організувати спеціалізовані програми з адаптації та інтеграції.

d) Всі варіанти правильні.

13. Як можна перевірити знання прав ВПО?

a) Тільки через офіційну перевірку від органів влади.

b) Під час участі у програмах соціального навчання та тренінгах.

c) Тільки через анкетування та тестування.

d) Тільки за допомогою юристів.

14. Який із наведених документів є основним для реєстрації ВПО в Україні?

a) Паспорт громадянина України.

b) Свідоцтво про народження.

c) Державний реєстраційний акт.

d) Заява на отримання статусу ВПО.

15. Які права має ВПО при отриманні житла на тимчасове перебування?

a) Право на вибір будь-якого житла.

b) Право на отримання безкоштовного житла.

c) Право на тимчасове житло до 1 року.

d) ВПО не мають прав на житло.

16. Як визначаються соціальні права ВПО на місцевому рівні?

a) Через системи соціального забезпечення на рівні держави.

b) Виключно на основі рішення органів місцевої влади.

c) Через анкетування ВПО.

d) Всі варіанти правильні.

17. Який рівень соціальної підтримки ВПО є обов’язковим за українським законодавством?

a) Повний рівень підтримки на всіх етапах адаптації.

b) Мінімальний рівень соціальної підтримки.

c) Лише фінансова допомога.

d) ВПО не отримують соціальної підтримки.

18. Який із цих факторів є найбільш важливим для успішної соціальної адаптації ВПО?

a) Підтримка родини та друзів.

b) Адміністративна підтримка.

c) Знання місцевих мов та культурних особливостей.

d) Фінансова підтримка.

19. Як визначається право ВПО на безкоштовне медичне обслуговування?

a) За допомогою довідки від органів місцевої влади.

b) За результатами медичних обстежень.

c) За наявності відповідного статусу ВПО.

d) ВПО не мають права на безкоштовне медичне обслуговування.

20. Як ВПО можуть брати участь у громадських ініціативах?

a) Чи не можуть брати участь в будь-яких ініціативах.

b) Лише через органи місцевої влади.

c) Можуть ініціювати та долучатися до громадських ініціатив.

d) Можуть лише долучатися до ініціатив місцевої влади.

Кожне питання має кілька варіантів відповідей, з яких один є правильними.

За кожну правильну відповідь нараховується 4 бали.

Вірні відповіді

1 – b	5 – a	9 – b	13 – b	17 – b
2 – c	6 – b	10 – b	14 – d	18 – c
3 – c	7 – b	11 – a	15 – c	19 – c
4 – b	8 – b	12 – d	16 – a	20 – c

Підсумковий бал визначає рівень знань учасника тестування.

Низький рівень (0-50 балів).

ВПО, які набрали менше 50 балів, демонструють обмежене розуміння своїх прав, обов'язків та основних соціальних норм. Вони можуть не знати ключових моментів законодавства, мати проблеми з адаптацією в новому середовищі та мати низьку мотивацію до самоосвіти.

Середній рівень (51-75 балів).

ВПО з середнім рівнем тестування мають базові знання щодо своїх прав і обов'язків, розуміють основні соціальні норми, але часто мають проблеми із застосуванням цих знань у реальних життєвих ситуаціях. Вони здатні адаптуватися, але цей процес вимагає додаткових зусиль.

Високий рівень (76-100 балів).

ВПО з високим рівнем тестування демонструють глибоке розуміння своїх прав, обов'язків та соціальних норм, активно адаптуються до нових умов і мають високий рівень мотивації до саморозвитку. Вони здатні ефективно взаємодіяти з місцевою громадою, а також мають хороший рівень емпатії.

Додаток В

Ситуаційні вправи

1. Ситуація: Конфлікт із сусідом через непорозуміння.

Мета вправи: Оцінити здатність до саморегуляції емоцій, вирішення конфліктів та ефективного спілкування.

Ситуація: ВПО стикається з конфліктною ситуацією, коли сусід по новому місцю проживання голосно веде розмови або робить інші дії, що турбують. Учасники повинні вжити необхідних заходів для вирішення цього конфлікту.

Завдання: Учасникам дається завдання вирішити конфлікт із сусідом. Вони мають зберігати спокій, висловити своє невдоволення, дотримуючись правил ввічливості та знаходячи можливі компроміси. Спостерігачі повинні оцінити здатність ВПО до саморегуляції, здатність до конструктивного вирішення конфлікту та вміння взаємодіяти з іншими.

Критерії оцінки:

Збереження емоційного контролю.

Емпатія та вміння враховувати почуття іншої особи.

Використання конструктивних стратегій для вирішення конфлікту.

2. Ситуація: Невизначеність в організації житлового питання.

Мета вправи: Оцінити здатність адаптуватися до нових умов і зберігати емоційну стійкість в умовах стресу.

Ситуація: Учасники дізнаються, що є затримки в організації їхнього тимчасового житла або наданні допомоги. Це створює стресову ситуацію, оскільки ВПО очікують рішення своїх житлових проблем, а невизначеність спричиняє тривогу і злість.

Завдання: Учасники повинні висловити свої почуття з приводу затримки та знайти способи зменшити стрес і переживання. Вони мають обговорити з

іншими учасниками, як вони зберігають спокій та шукають інші варіанти для вирішення проблеми. Спостерігачі оцінюють емоційну саморегуляцію, здатність до конструктивного вирішення стресових ситуацій.

Критерії оцінки:

Здатність до саморегуляції в умовах стресу.

Швидкість і ефективність пошуку альтернативних рішень.

Вміння зберігати спокій і конструктивно взаємодіяти в ситуації невизначеності.

3. Ситуація: Втрата контактів із близькими через переміщення.

Мета вправи: Оцінити емоційну чутливість, здатність до емпатії та підтримки.

Ситуація: Учасник переживає емоційну травму від втрати зв’язку з близькими або рідними через переміщення. Ця ситуація спричиняє стрес, переживання і відчуття ізоляції. Учасникам потрібно знайти способи емоційної підтримки себе та інших в такій ситуації.

Завдання: Учасникам пропонується поділитися своїми почуттями з іншими ВПО або рольовим партнером, що грає роль соціального працівника чи психолога. Вони повинні спробувати знайти вихід із ситуації, обговорити, як можуть підтримати себе емоційно та впоратися з переживаннями. Спостерігачі оцінюють рівень емпатії, взаємопідтримки та саморегуляції учасників.

Критерії оцінки:

Розпізнавання емоційних сигналів інших.

Здатність надавати емоційну підтримку та допомогу.

Збереження емоційного контролю та здорового ставлення до стресу.

Додаток Г

Опитувальник для самооцінки емоційної саморегуляції та емпатії

Інструкція: Оцініть кожне твердження за шкалою від 1 до 5, де:

1 – ніколи;

2 – рідко;

3 – інколи;

4 – часто;

5 – завжди.

Розділ 1. Саморегуляція емоцій.

1) Я зберігаю спокій, навіть коли стикаюся зі стресовими ситуаціями.

2) У конфліктних ситуаціях я можу контролювати свої емоції.

3) Під час стресу я уникаю прояву агресії або пасивності.

4) Коли я відчуваю сильні емоції, я знаю, як заспокоїти себе.

5) Я можу швидко відновити емоційну рівновагу після переживання невдачі або критики.

6) Я знаходжу конструктивні способи впоратися зі стресом або тиском.

7) У напружених умовах я здатен приймати обґрунтовані рішення.

Розділ 2. Емпатія.

1) Я можу розпізнати емоції інших людей навіть без слів.

2) Я розумію, як мої дії впливають на емоції інших людей.

3) Мені легко висловити співчуття або підтримку тим, хто переживає труднощі.

4) Я враховую почуття інших людей, приймаючи важливі рішення.

5) Я намагаюся зрозуміти точку зору іншої людини, навіть якщо не погоджуюся з нею.

6) Коли інші люди засмучені, я намагаюся допомогти їм покращити настрій.

7) Я відчуваю себе комфортно в ситуаціях, де потрібне співчуття або

емоційна підтримка.

Розділ 3. Реакція на емоційні виклики.

1) Я вмію зберігати контроль, коли чую критику або стикаюся з конфліктом.

2) Я уникаю імпульсивних реакцій у відповідь на стресові ситуації.

3) Я відкрито висловлюю свої емоції, але роблю це конструктивно.

4) Я не уникаю складних розмов, навіть якщо вони викликають емоційний дискомфорт.

5) Я можу ефективно вирішувати конфлікти без ескалації емоцій.

6) Я вмію підтримувати інших, коли вони стикаються зі стресом чи емоційними викликами.

Обробка результатів:

Відповіді розділяються на три групи: саморегуляція емоцій, емпатія, реакція на виклики.

Підраховується загальна кількість балів для кожного розділу та в цілому:

80-100 балів – високий рівень.

45-79 балів – середній рівень.

0-44 бали – низький рівень.